

Hoofstuk 1: Oriëntasie

1.1 Navorsingsaanloop

Elke mens het 'n storie. Dit is die storie van sy hele lewe, van die begin af, deur die hede tot by die dood. Elkeen se storie is uniek soos die mens, om die waarheid te sê, die mens *is* sy storie. In hierdie lewenstorie is daar baie vreugdes en hoogtepunte, maar helaas, ook hartseer en laagtepunte. Van hierdie laagtepunte, sluit hartseer stories van kindermishandeling in.

Die mishandeling, verwaarlosing en selfs doodmaak van kinders het die afgelope aantal jare wêreldwyd drasties toegeneem. Hierdie skrikwekkende toename die afgelope tien jaar, tesame met 'n ekonomiese afswaai, laat gevaarligte vir hulpverleningswetenskappe en vir die toekoms flikker (Wolfe 1987:22). Dit is geen nuus dat kindermishandeling ook in ons land aan die orde van die dag is en geweldig toeneem nie.

Volgens die Sentrale Statistiekdiens is 373 mense in die twee jaar van Julie 1992 tot Junie 1994 van kindermishandeling aangekla. Koerant- en televisieberigte bevestig hierdie toename. Wat 'n mens egter opval, is die toenemende gevalle wat aangeteken word, vanweë 'n groter bewustheid onder die publiek rakende hierdie probleme, asook toenemende ekonomiese krisis.

Ook in die VSA was die verswakking van die ekonomie 'n bepalende faktor in die toename van kindermishandeling en verwaarlosing (Weaver 1992:208). Die verkragting van kinders het die afgelope vier jaar met 200% toegeneem. Dié skoksyfer kan nog erger wees as in aanmerking geneem word dat dié styging slegs gevalle verteenwoordig wat by die polisie aangemeld is, lui 'n verklaring oor misdaad teen kinders wat in 1996 deur die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN) in Pretoria uitgereik is.

Daar is in 1996, 11 167 verkragtings by die kinderbeskermingseenhede aangemeld. Die syfer is 45% hoër as dié van 1995. In 1993 is 3 698 verkragtings aangemeld.

Van Januarie tot Oktober 1996 het voorvalle van sodomie met 29% en dié van aanranding met 35% toegeneem. Tot Oktober 1996 is 29 491 voorvalle van kindermishandeling ondersoek. Dit is bykans 'n 1 000 meer as die vorige jaar. Daar word geraam dat meer as 'n miljoen sake van kindermishandeling teen die jaar 2000 ondersoek sal word as misdade teen kinders teen die huidige koers toeneem.

Die navorser (hierna word in die eerste persoon geskryf om daarmee getrou aan 'n postmoderne epistemologie te wees) het in 1993 as deel van sy M Div-studie (1993), intens bewus geword van kindermishandeling, tydens ondersoeke in gesinne waarin bloedskande voorgekom het. Toenemend leef kinders in huislike omstandighede wat daartoe lei dat die kind nie toereikende volwassenheid bereik nie. So 'n kind word in sy menswaardigheid gewond en in sy persoonsmoontlikhede beperk. (Voortaan sal na hy en hom verwys word wat net sowel as sy en haar vertolk kon word.) Fead (1985:99) vat dit mooi saam: "There is no denying that child abuse is a hot topic. But the problem existed before now and it certainly will continue to exist after it leaves the glare of publicity".

- Kindermishandeling is 'n ou probleem wat deur geslagte heen al baie hartseer en letsels gelaat het en waaroor nog baie geskryf en gepraat sal word. Ek is een van die predikante wat met onkunde en ongemak rakende kindermishandeling, gesinne moes probeer begelei. Ek is verder daarvan oortuig dat die sukkelende en kwynende maatskaplike dienste, nie in die toekoms die groeiende getal gevalle sal kan hanteer nie en dat baie van hierdie begeleiding op pastorale werkers (wat beteken predikante, pastors en terapeute—terme wat voortaan afwisselend gebruik sal word) se skouers sal rus. Ek is nou tien jaar in diens van 'n Nederduitse Gereformeerde Gemeente in Centurion, met meer as 'n duisend vyfhonderd kinders. Die gemiddelde ouderdom van die volwassenes is dertig jaar.

In hierdie jong gemeenskap het daar die afgelope tien jaar verskeie gevalle van kindermishandeling voorgekom. Ek het die nood jaar na jaar gesien en ervaar. Hierdie nood van kinders en natuurlik hulle ouers, het my gedring om verdere navorsing te doen.

Ek het die voorreg van 'n gebalanseerde en liefdevolle gesinslewe gehad. Daar was egter ook kere wat ek, in 'n huis met vyf kinders, om 'n plek en emosionele ondersteuning moes veg. Ek was die jongste van die vyf kinders en my oudste broer byna twaalf jaar ouer as ek.

Ons vader moes lang ure werk om die pot aan die kook te hou en my moeder het nooit buite die huis gewerk nie. Die gevolg hiervan was 'n baie hegte verhouding met my moeder en 'n afstandsverhouding met my vader. My pa, reeds twintig jaar gelede oorlede toe ek twintig jaar oud was, het by my die herinneringe gelaat van iemand wat reguit en streng was en nie maklik emosies gewys het nie.

Ek het behoefte aan 'n pa gehad wat my emosioneel ondersteun en begelei en soos die jare verloop het, het ek toenemend besef dat die skeidslyn tussen liefdevolle versorging en emosionele mishandeling, 'n haarbreedte kan wees ... dit was die aanloop tot hierdie studie.

In elke geloofsgemeenskap leef kinders op die skeidslyne van straf en fisiese mishandeling, liefdevolle versorging en emosionele mishandeling, sorgbehoewendheid en verwaarloosing, onsekere seksualiteit en 'n bloedskandelike verhouding.

1.2 Probleemstelling

Die hele saak van kindermishandeling het deur die jare heen hoofsaaklik binne die maatskaplike en psigologiese studieveld (vergelyk Barnard 1988, Geldenhuys 1986, Klopper 1992) tuisgehoort. Uit die bestudeerde literatuur blyk dit dat daar in die praktiese teologie, nie voldoende bestudering ten opsigte van die bewusmaking en begeleiding van hierdie gesinne gedoen is nie.

Die tema van kindermolestering het heelwat aandag gekry, maar dit is maar een verskynsel van kindermishandeling. Dit was nogal interessant dat wanneer predikante vra waaroor ek navorsing doen en ek sê oor kindermishandeling, die antwoord gewoonlik is: "O ja, kindermolestering!"

Dikwels is gesinne waarin kindermishandeling voorkom in geloofsgemeenskap en in heelwat studies wil dit voorkom of kenner op die gebied van mishandeling, enersyds nie juis 'n rol aan die kerk toeken nie (De Jongh Van Arkel 1985:55) en andersyds vanuit 'n modernistiese paradigma hieroor besin.

Hierdie ondersoek word vanuit 'n narratiewe paradigma benader. In die hoofstukke wat volg, sal die begrippe modernisties en narratiewe paradigmas verder belig word.

In Suid-Afrika is die tema van kindermishandeling tans so aktueel en tog is die direkte kerklike en teologiese betrokkenheid minimaal. Kindermishandeling word moeilik openlik bespreek, vanweë die persoonlike en intieme karakter daarvan. Die aard van die gebeure lê op so 'n sensitiewe vlak en dit is verstaanbaar dat mense liever hieroor wil stilbly. Tog is dit jammer dat die kerk (en spesifiek predikante) nie lankal meer betrokke geraak het nie, veral omdat dit reeds algemeen aanvaar word dat die kerk in gemeenskaps- en geestesgesondheid tuishoort. "Verkragting en mishandeling is nie net sosiale of mediese probleme nie, maar in die kern daarvan teologies-godsdienstige probleme" (De Jongh Van Arkel 1985:54).

Daar is dus enersyds onkunde en oningeligtheid en andersyds 'n soeke na moontlike pastorale benaderings vir die begeleiding van gesinne waarin kindermishandeling voorkom.

As kindermishandeling aan die toeneem is, ontstaan die vraag by my in welke mate predikante (en almal wat pastorale hulp verleen), toegerus is om hierdie gesinsprobleem te hanteer en pastoraal te begelei. Weaver (1992:208) bevestig dit as hy sê dat kindermishandeling 'n groot probleem is en dat pastorale werkers nie toegerus is nie.

Juis teen die agtergrond daarvan dat predikante dikwels van eensydigheid en vooroordele beskuldig word, asook 'n eng verwysingsraamwerk of paradigma, is dit noodsaaklik dat pastors van kindermishandeling kennis neem.

Predikante kan maklik van rigiditeit beskuldig word en sonder veel begrip 'n gesin, waarin kindermishandeling voorkom, probeer begelei. Weaver (1992:208) se opmerking is baie treffend:

Even recently published and revised texts respected in the field of crisis intervention and pastoral counselling which are otherwise thorough make no or only cursory reference to child maltreatment.

Die meeste predikante het min of geen formele opleiding of toerusting in die begeleiding van gesinne waarin kindermishandeling voorkom. Die meeste van hierdie gevalle word na maatskaplike en sielkundige professies verwys en tog sê Weaver (1992:208) dat al hoe meer Amerikaners, selfs soveel as vier uit elke tien persone, 'n predikant vir persoonlike en gesinsprobleme opsoek.

In die plaaslike gemeente is dit ook my gewaarwording dat al hoe meer kindermishandeling voorkom en dat mense om begeleiding vra. Dit beklemtoon die feit dat pastorale werkers kennis sal moet neem van die omvattende verskuiwing wat in die teologiese wêreld aan die gang is. "Sosiale vraagstukke en veranderinge het teoloë gedwing om hulle eie denkpatrone en -kategorieë te herevalueer" (De Jongh Van Arkel 1985:58). Daar mag nie 'n kloof wees tussen wat die kerk behoort te doen en wat gedoen word nie.

Daar bestaan ook 'n sterk verband tussen samelewingsprobleme en kindermishandeling, soos byvoorbeeld: erge emosionele probleme, geweld, kriminele oortredings, tienerselfmoorde, weglopery en immorele dade. Dit het tyd geword dat predikante en beraders opgelei en toegerus moet word in die identifisering en voorkoming van kindersmishandeling, asook in die ondersteuning en begeleiding van gesinne waarin dit voorkom.

Op die vraag wat die navorsingsprobleem is, is die antwoord dat pastorale werkers:

- nie *genoegsame kennis van kindermishandeling* het nie; en
- 'n behoefte aan 'n *benadering* het om hierdie gesinne *pastoraal te begelei*.

1.3 Doelstelling

Die navorsing beoog om op *twee sake* te konsentreer:

1.3.1 Om vir pastorale werkers *genoegsame kennis* te verskaf. Ten einde hierdie doel te bereik, word 'n verkennende studie van kindermishandeling en die gesin waarin dit voorkom, gedoen. Die uitwerking wat kindermishandeling op die gesin en kind het, word uitgewys.

- Alle begrippe soos *narratief, pastoraal, gesinsterapie* en *kindermishandeling* word omskryf; en
- Die komplekse probleem van kindermishandeling, asook die uitwerking daarvan op die gesin en kind, word onder die loep geneem.

1.3.2 Om aan die hand van die verkenning, twee *narratief-gesinsterapeutiese* gespreksbenaderinge as 'n *kommunikatiewe handeling* te beskryf. 'n Ondersoek word derhalwe ingestel na die moontlike bruikbaarheid van hierdie benaderinge, om die gesin waarin kindermishandeling voorkom, *pastoraal te begelei*.

Om hierdie doel te bereik sal:

- die *pastoraat van narratiewe betrokkenheid*, as uitvloeisel van die *ekohermeneutiese paradigma* beskryf word en aangedui word hoe hierdie *narratief gesinsterapeutiese benadering* gebruik word;
- *gevallestudies deurgaans* gebruik word om die teorie verder te beskryf.

1.4 Navorsingsplasing

Die navorsing word binne die praktiese teologiese raamwerk en spesifiek binne die pastoraat gedoen. Die uitgangspunt in hierdie studie is dat die praktiese teologie 'n selfstandige teologiese handelingswetenskap is, "dus als het vakgebied binne die teologie waar het handelen van de pastor wordt geanalyseerd naar zijn verschillende theoretische en praktische aspecten, en wel in hun onderlinge wisselwerking en samenhang, in de context van de moderne samenleving" (Menken-Bekius 1998:14).

Om die praktiese teologie as handelingswetenskap te beskryf, beteken om die handeling van mense in konkrete situasies ernstig op te neem. Alle geloofshandeling in die kerk en in die breër samelewing word bestudeer (Pieterse 1993:1–4; Van der Ven 1993:34–39).

Schleiermacher het, volgens Louw (1993:70), met sy teologiese bydrae die weg vir die moderne praktiese teologie gebaan. Na die negentiende eeu was die natuurwetenskap die oorheersende paradigma. Dit het beteken dat kennis objektief deur empiriese waarneming verkry word (Pieterse 1993:56). Verskeie teorieë sou mettertyd van hierdie paradigma wegbeweeg en die bydraes van Gadamer, Ricoeur en Habermas is sprekende voorbeelde hiervan.

- Gadamer (1982) spreek in sy boek "Wahrheit und Methode" onder andere kritiek uit teenoor die metodes van kennisversameling. Met die hermeneutiese bydrae van Gadamer word 'n tree weg van die positivistiese wetenskapsbenadering gegee.
- Volgens Ricoeur (1991) is tekste outonoom en die bestudering van hierdie tekste vra na objektiwiteit. Hy stel volgens Pieterse (1993:86) 'n kritiese hermeneutiek en 'n hermeneutiese metodologie aan die orde. Met die handelingsteorie van Ricoeur word ruimte vir *begrip en verklaring*, binne 'n hermeneutiese raamwerk geskep.

- Habermas (1972, 1982) se handelingsteorie lê die klem op die noue verbondenheid tussen waardes en die wetenskap. Die wetenskap verloor so sy betekenis en het niks vir die mens te sê nie. Pienaar (1996:15) vat dit mooi saam:

Terwyl Gadamer 'n ontologie van verstaan geskep het, het Ricoeur gewys dat verstaan en verklaar mekaar voortdurend oproep en vanuit Habermas se handelingsteorieë het dit duidelik geword dat hermeneuse onvermydelik 'n emansipatoriese belang het wat weer om 'n nuwe verstaan en verklaar vra.

Met die opkoms van die kommunikatiewe handelingsteorie en die metodologiese model van Zeffass, is die vakgebied dus in 'n nuwe koers gestuur. Verder het 'n doelgerigte narratiewe perspektief die hele kommunikasieproses binne die totale ekosisteem nog verder verstaanbaar gemaak en verfyn. Op die wyse word van " 'n inklusiewe denkraamwerk" gepraat, wat verskillende teorieë akkommodeer en ons so van wetenskaplike eksklusiwiteit vrywaar (Müller 1996:4).

Die mens kan op baie maniere verstaan word—antropologies, psigologies en sosiologies, maar ek wil in hierdie studie mense binne hul lewensverhaal en konteks verstaan. Soos Kellerman (1993:57) sê: "vanuit die hoek van dinge wat met hom gebeur en sy lewe beïnvloed" en Louw (1998:3) sê: "Pastorale teologie is nadenke oor die betekenis en sin van die menslike situasie en konteks coram Deo."

Een van die grootste pluspunte is die openheid van die *interdissiplinêre benadering*. Die praktiese teologie het sy eie benadering, objek en metodologie, maar as handelingswetenskap is die praktiese teologie met die beskrywing en verklaring van die sosiale en menslike werklikheid besig (Heitink 1993:146) en is daarop gerig om die werklikheid te beïnvloed en te verander. Die praktiese teologie as handelingswetenskap word onteenseglik aan die sosiologie as "handels"-vennoot gekoppel (Louw 1996:24; Heitink 1993:13).

Van der Ven (1993:385) sê dat die kerk binne moderne lewensprosesse op kwaliteitsorg en diensverlening ingestel moet wees.

Die praktiese teologie kies sy uitgangspunt in die ervaringswêreld van mense en die situasie van die kerk in die samelewing (Louw 1996:31). Louw (1996:35) skryf heelwat oor die woord pluraliteit. Hy sê die praktiese teologie moet hom op differensiasie en verskeidenheid rig . Die kerk moet met openheid en variasie rekening hou en sal 'n verskeidenheid van gestaltes moet aanneem en met verskillende modelle moet werk. "n Hermeneutiese aanpak het noodwendig 'n verskeidenheid interpretasiemodelle tot gevolg".

Pieterse (1991:1) sê die volgende oor dieselfde saak:

...die praktiese teologie is daardie deel van die teologie wat krities nadink oor die handeling van mense wat daarop gerig is dat God en Sy Woord by mense uitkom en in mense se lewens gestalte kry. Die praktiese teologie het as objek die geloofshandeling van mense.

Dingemans (1996:68) verwoord die praktiese teologie so:

... het gaat in de praktische theologie om ' transformatie' en 'verbetering' van de huidige praktijk – en zoms zelfs om 'intervensie' – op grond van de analyse van de situatie, de achterliggende motieven en de theologische visie van de geloofsgemeenschap. Het doel van alle praktisch theologisch onderzoek – en dus ook de maatschappelijke en kerkelijke relevantie – is gelegen in het formulering van aanbevelingen voor een betere praktijk.

Müller (1996:5) omskryf die praktiese teologie soos volg:

Die Praktiese Teologie is die sistematies-gestruktureerde, voortgaande hermeneutiese proses, waardeur gepoog word om menslike handeling, wat verband hou met die verhale van die Christen-geloofsgemeenskap, teologies te verhelder en vernuwe.

Daar bestaan dus 'n wisselwerking tussen teorie (dink) en praktyk (handel). Die een is nie bo of belangriker as die ander nie. Die teorie moet voortdurend aan die praktyk getoets word en die praktyk moet vanuit die teorie onder kritiek kom (Heitink 1993:146). Dit laat by my die vraag wat die onderskeid tussen praktyk en praxis is.

Ek sluit by Browning (1991:34) en Müller (1996:1) aan as hulle die tweedeling van teorie en praktyk asook die onderskeid tussen meta-, basis- en praktykteorieë vermy en die prakties-teologies wetenskaplike proses ten opsigte van *praktiese wysheid* definieer.

'n Geïntegreerde, sirkulêre model van heen en weer beweeg tussen praktyk en teorie, in Müller se woorde (1996:1), skemer ook by Heitink (1993:151) en Zeffass (1974) deur. Die vertrekpunt is 'n prakties-teologiese wysheid, wat na 'n waardegeoriënteerde diskoers verwys en wat uit die sirkulêre wisselwerking tussen praktykervaring en kennis van bestaande teorieë bestaan (Müller 1996:1,2). Dis 'n teologiese integrasie van 'n praktyk-teorie-praktyk benadering (Heitink 1993:151).

Die praktiese teologie wil die *praxis* as vertrekpunt neem, met voortdurende wisselwerking tussen teks en konteks, teorie en praxis in 'n sirkulêre proses. Die praktiese teologie maak die wisselwerking tussen evangelie en mense verstaanbaar (Pieterse 1991:8).

Die praktiese teologie moet die werklikheid waarin die gemeente van die Here bestaan, deeglik ondersoek en vanuit 'n *ekosistemiese perspektief* en die geloofspraktyk as invalshoek verstaan.

Dis 'n *holistiese* blik op die geheel, waarin die totale omgang, verhoudinge, reaksies en optrede in woord en daad tussen mense binne 'n bepaalde konteks verstaan word. In 'n holistiese benadering hou alles met alles verband en dit wat klein is, kry sin en waarde, omdat dit 'n rol in die geheel vervul en dit wat groot is, nie sonder die kleine kan bestaan nie. Dis 'n vervlegte web waarin alles deel van alles is en interafhanklik funksioneer. Daar kan nie eensydig net op die individu of die groep of gesin gefokus word, sonder om die holistiese perspektief te verreken nie.

Müller (1996:4) gebruik die begrip *narratiewe* as beskrywing van die studieveld om die begrip kommunikatiewe handeling te verstaan. Alhoewel die praktiese teologie die Christelike kommunikatiewe praxis vanuit 'n empiriese benadering bestudeer, is dit 'n teologiese vak met 'n eie teologiese identiteit. Ek sluit graag by Pieterse (1991:8) aan as hy sê dat dit moontlik is om 'n praktiese teologie te bedryf waarin teorie en praktyk, Woord en werklikheid in 'n bipolêre spanningseenheid op mekaar betrek kan word:

Die praktiese teologie bestudeer die handeling eerste, met die Woord as kenbron en norm, maar dit funksioneer op 'n indirekte wyse sodat teologiese insigte uitgebrei en verryk word deur ander sekulêre menswetenskappe, binne 'n bepaalde konteks, met die oog op verandering van die gegewe situasie.

Die studie word in 'n onderafdeling van die vakgebied praktiese teologie, naamlik die *pastoraat* gedoen. Ek sluit hierin by Tieleman (1993:13–15) aan wanneer hy van die verskuiwing vanaf 'n kerugmatiese na 'n deelnemende en van 'n terapeutiese na 'n hermeneutiese pastoraat praat. Die woord *hermeneutiek* beteken: *sê, uitlê, vertaal, aankondig*, in die sin van interpreteer (Heitink 1993:175). Die hermeneutiese pastoraat wil die mens se lewensverhaal rekonstrueer en reeds hier is daar 'n noue verband tussen die hermeneutiese en narratiewe benaderings (Müller 1996:15).

Müller gaan verder as hy nie net van 'n hermeneutiese pastoraat wil praat nie, maar van 'n ekohermeneutiese pastoraat. "Wat in die pastorale proses moet gebeur, is dat 'n situasie van egte *soeke na sin* gefasiliteer word " (Müller 1996:14). In die mens se soeke na sin is daar volgens Louw (1998:2) drie basiese eksistensiële probleme wat uit 'n geloofsperspektief moet aandag kry:

- die mens se angs; dit sluit die mens se vrees vir verwerping, isolasie en angs vir die dood in ;
- die mens se skuld en skuldgevoelens ;
- die mens se ervaring van sinloosheid en wanhoop wat dikwels tot vertwyfeling aanleiding gee.

Die lewe het sin wanneer dit in 'n groter geheel ervaar word. Op hierdie wyse kom daar 'n "geheelervaring", 'n opname van die pastor in die "betekenisgeheel" (Müller 1996:14). Ekohermeneutiek het dus met die wydste moontlike begrip en interpretasie van 'n verhaal te doen.

Die ekohermeneutiese paradigma plaas die pastoraat binne 'n sosiaal-konstruksionistiese raamwerk (om dit hier van konstruktivisme te onderskei). Die klem val op die verstaan van die geheel en die ontdekking van die betekenis van hierdie geheel binne 'n bepaalde konteks. "Die pastor en die persone in terapie word medekonstrueerders van 'n gedeelde realiteit" (Müller 1996:16). Almal soek na die waarheid en so word die ervaringswêreld van die persone in terapie ontgin.

1.5 Navorsingsmetodologie

In 1.4 is reeds na die metode van Browning (1991) en Müller (1996) verwys om hierdie studie op *prakties-teologiese wysheid* te baseer. Die tweedeling van teorie en praktyk word hierdeur vermy, en die onderskeid tussen meta-, basis- en praktykteorieë word onder die loep geneem. 'n Heen en weer beweging tussen teorie en praktyk binne 'n sirkulêre model word dus gevolg.

Browning (1991) se model definieer die prakties-teologiese proses ten opsigte van *practical wisdom* (phronesis). "Theology can be practical if we bring practical concerns to it from the beginning" (Browning 1991:5). Hier sluit hy by Aristoteles en Gadamer aan.

Phronesis word van *theoria* of basisteorie onderskei ("What is the case? What is the nature of things?" Browning 1991:10) en van *techné* of praktykteorie ("What are the most effective means to a given end?" Browning 1991:10). Praktiese denke is ryk, kompleks en multidimensioneel. Die vraag wat 'n navorser vra, is nie slegs: "Wat het jy geleer?" nie, maar ook: "Hoe het jou belangstelling en sosiale konteks jou vrae beïnvloed?" (Browning 1991:22).

Volgens Browning is pronesis nie die toepassing van abstrakte beginsels op konkrete situasies nie, maar 'n wisselwerking tussen praktyk-ervaringe en kennis van bestaande teorieë. Sy benadering tot die wetenskaplike proses in die praktiese teologie, is 'n heen en weer beweging tussen teorie en praktyk. Ook Heitink (1993:15) en Zeffass (1974) sluit hierby aan.

Die pastor staan nie voor God, die Woord en die praktiese situasie soos skoon leiklip wat net gevul moet word en in 'n praktiese situasie ingedruk moet word nie. "We come to the theological task with questions shaped by the secular and religious practices in which we are implicated—some uncomfortably" (Browning 1991:5). Hy gaan verder en sê dat teorie nie van praktyk onderskei kan word nie. "All our practices, even our religious practices, have theories behind and within them" (Browning 1991:5).

Hier wil ek graag by Müller aansluit wat sê dat daar nie net van *praktiese wysheid* gepraat moet word nie, maar van *prakties-teologiese wysheid*, omdat dit vir hom oor 'n teologiese integrasie van teorie en praktyk gaan (Müller 1996:2). Ek is van mening dat Browning (1991:7) dit ook so sien: "I will be claiming that Christian theology should be seen as practical through and through and at its very heart".

Hierdie studie sou graag wil wegbeweeg van 'n dualistiese benadering waarin teorie eers fyn geformuleer en dan in die praktyk toegepas word. Die uitgangspunt bly prakties-teologiese wysheid wat in 'n sirkulêre praktyk-teorie-praktyk beweging uitmond. Met so 'n benadering vind die praktiese teologie sy plek as volwaardige vennoot in die geesteswetenskappe (Müller 1996:3). "I argue that theology as a whole is fundamental practical theology and that it has within it four submovements of descriptive theology, historical theology, systematic theology and strategic practical theology" (Browning 1991:8).

Ek volg in hierdie proefskrif *Browning se model van vier bewegings*. Dit is dus 'n beweging van praktyk na teorie en terug na die praktyk, want dis die natuurlike menslike denke. "Theory is always embedded in practice" (Browning 1991:9).

Die vier bewegings volgens Browning (1991:8), hanteer ek soos volg in die studie:

- Die eerste beweging: *Beskrywend*

Hoofstuk twee vorm die dik beskrywende deel. "...it attempts to analyze the horizon of cultural and religious meanings that surround our religious and secular practices" (Browning 1991:47). Hierdie breë beskrywing sluit onder andere my persoonlike betrokkenheid en motivering in. Dit word al in die navorsingsaanloop aangeraak. Daar word met eie vooroordele en voorverstaan rekening gehou.

Onderhoude en gevallestudies word reeds van die begin van die studie af geïntegreer. Daar sal wel verdere gevallestudies in hoofstuk 6 gereflekteer word en die empiriese materiaal is beskrywend van aard.

Verder sal ook godsdienstig-kulturele betekenis rondom kindermishandeling ter sprake kom. Die term *beweging* is so wyd as moontlik geïnterpreteer, ten einde by die sielkunde, maatskaplike werk en nie wetenskaplike beriggewing uit koerante en tydskrifte aan te sluit. Ek het baie byval gevind by Browning se "...thick description of situations" (1991:94).

Daar is in hierdie volle deskriptiewe taak plek vir ander dissiplines ook. So kom hy daarmee weg dat net sekulêre dissiplines soos byvoorbeeld die psigologie, sosiologie en antropologie gebruik word om situasies te beskryf.

Die teologie het nie 'n plek in hierdie beskrywing nie. "Theology, some people think, comes in only at the point of the answer to the problems situations pose" (Browning 1991:77). Die werk van die teologie was, histories gesien, om die plaaslike gemeente te bestudeer, maar om gemeentes te verstaan, was die werk van die sosiale wetenskappe! Ons het nie die rol van die teologie in die beskrywing verstaan nie, omdat daar nie 'n hermeneutiese begrip van die beskrywende taak was nie. "They saw the social sciences as more or less objective and value-neutral disciplines" (Browning 1991:78). Die hermeneutiese karakter van die menslike wetenskappe is buite rekening gelaat. "Hermeneutic perspectives are now having a significant impact on the human sciences" (Browning 1991:80).

Teoloë en kerke het al meer die menslike wetenskappe betree en gebruik en daarom is dit uiters noodsaaklik dat die praktiese teologie 'n sterk en positiewe verhouding met die moderne menslike wetenskappe sal hê. Browning (1991:81) verwys na Gadamer en ook Ricoeur, om die gevaar van metodiek in menslike wetenskappe uit te wys. Navorsers het hulle van die objek van studie en van die kulturele en religieuse tradisies wat hulle gevorm het, gedistansieer. Vooroordele word op hierdie wyse ook geëlimineer.

- Die tweede en derde beweging: *Histories en sistematies*

Ek voeg die tweede en derde bewegings saam in hoofstuk drie

Onder die historiese beweging vra Browning (1991:49): "Watter betekenis het die normatiewe teks wat al deel van ons huidige geskiedenis is, vir ons praxis, wanneer dit so eerlik moontlik gekonfronteer word?" Die historiese beweging hanteer al die vrae wat uit die breë beskrywing van die beskrywende beweging na vore kom.

Die sistematiese beweging is die *versmelting van twee horisonne*, naamlik die huidige praktyk en die Christelike tradisie. "This fusion between the present and the past is much different from a simple application of the past to the present" (Browning 1991:51). Die sentrale temas wat uit die historiese beweging na vore kom, word in ooreenstemming met die Christelike tradisie gebring, wat 'n kritiese dialoog tot gevolg het.

- Die vierde beweging: *Strategiese beweging*

In hierdie beweging kom die begeleidingsmodel wat die strategie rig, ter sprake. Ek het die pastoraat van narratiewe betrokkenheid van Müller (1996) gekies. Hoofstukke vier tot sewe gee volledig hieraan aandag, en is met toepaslike gevallestudies geïntegreer. Die strategiese beweging is nie meer die toepassing in die praktyk nie, maar die besig wees met vrae uit die praktyk. Die toepassing is reeds van die begin af teenwoordig. "Questions animate thinking. Questions are formed by the problems of life that impede our actions" (Browning 1991:55).

Browning (1991:55) gaan voort en sê dat daar basies vier vrae is wat in die strategiese beweging gevra word.

- Hoe verstaan ons hierdie konkrete situasie waarin ons moet handel?
- Wat moet ons *praxis* in hierdie situasie wees?
- Hoe verdedig ons die norms van ons *praxis* in hierdie situasie krities?
- Watter wyses, strategieë en retorieke moet ons in hierdie situasie gebruik?

Vir die ondersoek soos verder uiteengesit, is daar 'n paragraaf wat vir my tot nadenke gestem het. "The human sciences collapses into hermeneutics, explanation into interpretation, theory into narrative. All becomes understanding, interpretation, narrative" (Browning 1991:83). Die narratiewe is noodsaaklik om ons te help om van die verlede na die hede te kom. "Narrative theory has had an increasingly powerful impact on recent moral philosophy" (Browning 1991:101). Om 'n religieuse horison te hê, moet beskrywing nie van ander menslike wetenskappe geskei word nie.

Die praktiese teologie gebruik die teorie-praxis-verhouding as metode en werkswyse om 'n greep op die veld te kry (Pieterse 1993:35). Teorie en praxis is interafhanklik van mekaar en beïnvloed mekaar voortdurend (Heitink 1993:174) en is verder onlosmaaklik aan mekaar verbonde sonder om in 'n *bipolêre spanningsverhouding* geskei te word (Pieterse 1993:35).

In hierdie studie word daar *intradissiplinêr* gewerk, soos deur Van der Ven (1994:9) beskryf word. Dit beteken eenvoudig dat metodes uit ander wetenskappe binne die eie vakgebied gebruik word. Van der Ven (1994:7) stel dit so :

What does intradisciplinarity mean? In the general epistemological sense, it refers to the borrowing of concepts, methods and techniques of science by another and the integration of these elements into the other science.

Volgens Pieterse (1991:35) is *intradissiplinêr* wanneer elke vakgebied sy eie empiriese ondersoeke met eie teorieë onderneem en konsepte, metodes en tegnieke van ander vakwetenskappe oorneem en in 'n eie aanpak integreer.

Wanneer daar in die teologiese besinning oor kindermishandeling van sosiaal wetenskaplike metodes gebruik gemaak word, staan die evangelie van Jesus Christus nog steeds sentraal. Binne die raamwerk van die praktiese teologie as handelingswetenskap, word paradigmas en metodologieë aan ander wetenskapsvelde, soos die menswetenskappe ontleen, en dan spesifiek die sosiale wetenskappe (Heitink 1993:106).

In hierdie studie word ook van konsepte, tegnieke en metodes gebruik gemaak wat met die teologiese navorsing geïntegreer word, om sodoende nuwe strategieë te ontwikkel en tot nuwe insigte te kom. Müller (1996:2) praat van *prakties-teologiese wysheid*, omdat dit om 'n teologiese integrasie van teorie en praktyk gaan. Deur van ander dissiplines gebruik te maak, word die *teologiese navorsing verbreed en verdiep, deur ander insigte, metodes en tegnieke*.

Hier sluit ek graag verder by Van der Ven (1994:9) aan as hy sê dat die praktiese teologie poog om die moderne mens teen die agtergrond van vandag se Christendom te bestudeer. Van der Ven (1994:10) sê verder:

Practical theology has to interpret the multidimensional modernization and the multidimensional secularization process as a stimulus, as a challenge, as a invitation to advance the aculturation process of the christian religion in the modern world.

Hierdie is 'n *empiriese ondersoek* binne 'n *ekohermeneutiese raamwerk*, waarbinne verandering 'n *narratiewe* saak is. Verandering vind plaas waar narratiewe betrokkenheid ervaar word (Müller 1996:102). Deur die vertel van verhale, die herinterpretasie en rekonstruksie van die kernverhaal, vind verandering plaas. Dit alles geskied binne die holistiese blik op die werklikheid en word in 'n ruimte van pastorale betrokkenheid gefasiliteer. Dis 'n grondige herskryf van die lewensverhaal tot in sy kern. Die Skrif bly die kernbron en norm, maar funksioneer op 'n indirekte wyse. Die teologiese insigte word deur ander sekulêre menswetenskappe, met inagneming van die konteks, uitgebrei en verryk.

Hierdie beskrywende studie beoog om vanuit 'n praktykteorie en 'n basisteorie tot 'n *verstelde praktykteorie* oor kindermishandeling te kom. Hoewel daar heelwat literatuur oor kindermishandeling voorkom, is 'n *pastoraal, narratief-gesinsterapeutiese benadering* om gesinne waarin kindermishandeling voorkom, te begelei, nog nie beskryf nie.

In hierdie studie word daar van *kwalitatiewe metodes* gebruik gemaak, wat beteken dat die veld minder gestruktureerd benader word, teenoor die meer geformaliseerde en geïnventariseerde benadering van kwantitatiewe metodes (Mouton en Marais 1988:164). Daar word gepoog om met so min as moontlik vrae na die studieveld te kom. Kwalitatiewe metodes vra na prosesse en na ervarings van individue in hul onderskeie kontekste en hoe hulle daaraan betekenis gee (Denzin & Lincoln 1994:4).

Ek kies 'n kwalitatiewe metode, omdat die doelstellings van die navorsing, die mate van geldigheid wat die navorsing beoog, die hoeveelheid kennis wat reeds oor die beoogde studieveld beskikbaar is, asook my persoonlike voorkeur, my daartoe lei (Mouton en Marais 1988:161–174).

In die praktiese teologie is die *induktiewe en deduktiewe denke* baie bruikbare gereedskap (Pieterse 1993:35). Die studie is *induktief*, omdat ek deel word van die situasie of proses en dit derhalwe van binne af beskryf word. By 'n induktiewe benadering is 'n kwalitatiewe navorsingstrategie meer gepas (Mouton en Marais 1988:70).

Verder word *onderhoudsgesprekke* wat oop, half- of gestruktureerd kan wees, met gesinne binne die pastoraal narratiewe benadering gebruik.

Die navorsing kan beskryf word as 'n *verkenning* en 'n *beskrywende* studie met benutting van *gevallestudies*, alhoewel daar ook ander gevalle gebruik word, waarin daar na interne geldigheid gestreef word (Mouton en Marais 1988:51). Vir die verkenning, waarneming en beskrywing word 'n *literatuurstudie*, asook *gevallestudies* en *persoonlike gesprekke met kundiges* onderneem. *Koerante, tydskrifte* en *artikels* sal ook gebruik word.

1.6 *Navorsingskema*

Oriëntasie: Hoofstuk 1

In hoofstuk 1 is 'n inleidende oriëntering gegee.

A. Die beskrywende beweging: Hoofstuk 2

In hoofstuk 2 val die fokus op 'n verkenning van die gesin waarin kindermishandeling voorkom, saam met die bekendstelling van die gevalle waarmee ek gewerk het. Eerstens word daar in die besonder op die kind wat mishandel word, gefokus. Die uitwerking en gevolge wat mishandeling op die kind het, word onder die soeklig geplaas. Tweedens word daar op

die ouers gefokus en word die tipiese kenmerke en funksionering van die ouers beskryf, asook die uitwerking en gevolge van mishandeling op hulle. Die aard en omvang van kindermishandeling in Suid-Afrika word ook belig, met spesifieke verwysing na die RGN-verslag van 1996 en die hoofstuk word met samevattende opmerkings afgesluit.

B. Die historiese en sistematiese beweging: Hoofstuk 3

In hoofstuk 3 kom die sosio-kulturele agtergrond van die kind en die gesin in die tyd van die Bybel, aan die orde. Dan kom die moderne en postmoderne wêreld onder die soeklig. Vervolgens word 'n Christelike antropologie en pneumatologiese beskouing gegee. Teologies-etiese beskouinge van die gesin, kind en van kindermishandeling geniet verdere aandag.

C. Die strategiese beweging: Hoofstuk 4 tot 7

In hoofstuk 4 word gesinsterapie en 'n pastorale perspektief beskryf. Die ekosistemiese en ekohermeneutiese paradigmas, asook die posisie van die pastor word beskryf.

In hoofstuk 5 word die narratiewe paradigma en die beskrywing van twee benaderings, te wete Müller en Freedman & Combs, weergegee.

In hoofstuk 6 word verdere verhale van gesinne waarin kindermishandeling voorkom, asook die benutting van die narratiewe benadering, weergegee.

In hoofstuk 7 word 'n samevattende verantwoording en refleksie wat uit die ondersoek voortvloei, aangebied.

A. DIE BESKRYWENDE BEWEGING

Hoofstuk 2: 'n Verkenning van die gesin waarin mishandeling voorkom

2.1 Inleiding

In hierdie hoofstuk word 'n verkennende literatuurstudie oor die mishandelde kind en die ouer wat by mishandeling betrokke is, gedoen. Daar word ook op die gesin waarin kindermishandeling voorkom gefokus. Die aard en omvang van kindermishandeling in Suid-Afrika, na aanleiding van die Raad vir Geesteswetenskaplike navorsing (RGN) se verslag van 1996, word in oënskou geneem en die hoofstuk word met samevattende opmerkings afgesluit.

2.2 Die begrip kindermishandeling

Die leser het met die navorsingsaanloop intens bewus geword van die geweldige toename in kindermishandeling. Nie net in Suid-Afrika nie, maar regoor die wêreld, is daar 'n groter bewustheid van kindermishandeling. Met die moderne tegnologie en die koms van die internet, kan 'n mens verwag dat kinders toenemend mishandel en misbruik sal word, tot voordeel van volwassenes.

Kindermishandeling kom onder alle bevolkingsgroepe en nasionaliteite voor. Die opvoedkundige kwalifikasies, intellektuele vermoëns, inkomste of geslag van die volwassene maak geen verskil nie. Die grootste groep mishandelde kinders is tussen die ouderdom van ses en tien jaar, hoewel mishandelde kinders wat jonger as twee jaar is, ook al aangemeld is. Die meeste kinders word deur hulle eie pa's, of deur die ma's en stiefouers mishandel.

614 26 2265
11455 2413

Kindermishandeling is 'n oorkoepelende begrip vir vier vorme van mishandeling. Die vier vorme wat ek graag wil bespreek, in aansluiting by Weaver (1992) en Pretorius (1990:238) is:

- Fisiese mishandeling
- Seksuele mishandeling
- Emosionele mishandeling en
- Verwaarlosing

2.2.1 Fisiese kindermishandeling

Enige persoon wat 'n kind onder sy toesig beseer, maak hom aan fisiese kindermishandeling skuldig. Die fisiese mishandeling van kinders, word volgens Finkelhor (1990:25–26), Fead (1985:2), Carl (1987:16–17), Winship (1989:14–15), Amdi (1990:33) en Pretorius (1990:238) aan die volgende simptome geëien:

- Kneusmerke as gevolg van slaan, byt, knyp, skud en klap;
- Blou geslaande oë;
- Rooi-pers gekleurde ore;
- Merke op die liggaam wat deur voorwerpe soos 'n mes, tou, gordelgespe of riem veroorsaak is;
- Vinger-en-duim kneusmerke aan die gesig en liggaam, wat deur 'n ferm greep of 'n geskud gelaat is;
- Hoofbeserings en in die uiterste gevalle, 'n gebreekte skedel;
- Enige frakture aan 'n jong kind waarvoor daar geen ongeluksverduideliking is nie;
- Brandmerke, sere en littekens wat deur sigaretstompies veroorsaak is;
- Beserings wat nie behandel word nie;
- Swak algemene gesondheid;
- Pyn as die kind opgetel word of as die kind 'n sekere ledemaat nie gebruik nie;
- Vrees en ang wat openbaar word wanneer 'n spesifieke ouer naby is;
- Fisieke kontak met 'n ouer wat vermy word;
- Uiterste gedragsoptredes by kinders, soos byvoorbeeld 'n kind wat uitermate huil of dalk glad nie huil nie, hoewel die situasie dit vereis;

- Buitengewoon passiewe en teruggetrokke of buitengewoon aggressiewe en vernielsugtige optrede;
- Buitengewoon beskermende en vertroostende optrede teenoor 'n ouer;
- Regressiewe gedrag, byvoorbeeld duimsuig, bed natmaak, huilerigheid of 'n opgekrulde posisie in 'n hoekie;
- Swak konsentrasievermoë;
- Voortdurende moegheid en vaakheid by die skool;
- Onvanpaste kleredrag, byvoorbeeld 'n langbroek en -moue in somertyd om moontlike beserings weg te steek.

Ouers wat hulle kinders fisies mishandel, dink dat die gebruik van krag en fisiese straf 'n effektiewe manier is om 'n kind te beheer. Die ou gesegde van "spaar die roede en bederf die kind" kan maklik fisiese kindermishandeling as eindresultaat hê wanneer kinders beserings soos gebreke bene en hoofbeserings opdoen, vanweë mishandeling. In die praktyk het ek al met al die vorme van mishandeling kennis gemaak en opnuut besef hoe ingewikkeld en ineengestremel die tema van kindermishandeling is.

Ek gee kortliks die agtergrond van gesin A (sien ook die genogram as bylaag A). Karel en Tessa het vier kinders, Pierre (17), Janine (15), Anel (13) en Mouna (10). Karel se ouers is geskei toe hy een jaar oud was. Hy het sy pa op tienjarige ouderdom aan die dood afgestaan en die gemis aan 'n vaderfiguur intens beleef.

Tessa het haar pa op vroeë ouderdom verloor en haar ma is in 1998 op die ouderdom van tagtig oorlede. Die afsterwe van haar moeder het haar baie ontstel en skuldig laat voel, omdat Tessa en haar familie op daardie stadium in die buiteland was. Die gevoel dat daar nie afskeid geneem is nie, vererger die skuldgevoelens.

Karel het intussen 'n hartaanval gehad en ervaar dat hy in al sy krisisse alleen is. Sy vrou kry hom nie jammer nie en ondersteun hom nie.

Dit laat hom nie soos 'n man voel nie en woede en magteloosheid neem die oorhand. Hy wil die kinders reg tug, sodat hulle iewers in die lewe kan kom. Tessa kies dan telkens die kinders se kant.

Tessa gaan hom teë en neem hom kwalik, want hy mishandel sy kinders deur hulle te slaan en op hulle te vloek. Karel hou in elk geval nie van haar familie nie en dit maak dat sy bitsig en giftig teenoor Karel reageer.

Tessa skakel my een aand om te sê dat Karel nou net die kinders met die gordel te lyf gegaan het. Sy het besluit om eers net weg te ry en skakel om te hoor of die polisie nie moet uitkom nie, want dit grens volgens haar, aan fisiese mishandeling. Karel het haar ook al verskeie kere geslaan en dit kan nie meer so aangaan nie.

2.2.2 Seksuele kindermishandeling

Statistiek oor die getal kinders wat seksueel mishandel word, is onakkuraat. Die rede hiervoor is dat so baie gevalle van seksuele mishandeling nooit aangemeld word nie en kinders dikwels gedreig word as hulle sou praat.

Die pa's is meestal die oortreders en meisies tussen die ouderdom van sewe en twaalf jaar, is die mishandeltes. Die volgende simptome by kinders kan 'n aanduiding van seksuele mishandeling wees. (Kyk Carl 1987:50–51; Pretorius 1990:238):

- Gedurige pyn en ongemak in die laer buik, bekken, geslagsdele en anale areas;
- 'n Seer mond sonder 'n duidelike rede daarvoor;
- 'n Terugneiging na infantiele gedrag soos duimsuig en bednatmakery, veral by groter kinders;
- Pyn wanneer die kind urineer of herhaaldelike urinêre infeksies, asook veneriese siektes;
- Abnormale eetgewoontes soos anorexia of bulimia;
- Skielike gedragsveranderinge soos antisosiale gedrag, isolasie en 'n onwilligheid om in die teenwoordigheid van 'n sekere volwassene te wees;

- Gereelde masturbasie of 'n behepthed met seksuele aangeleenthede;
- Seksuele gedrag of kennis van seksualiteit wat te gevorderd vir die kind se ouderdom is.
- Nagmerries, swak slaappatrone en 'n vrees om alleen te wees;
- Depressie, selfmoordneigings, 'n swak selfbeeld, alkohol- en dwelmmisbruik, asook oormatig uitlokkende gedrag;
- Swak vordering op skool en die neiging van van die huis af weg te loop;
- Uitermatige geïrriteerdheid en buierigheid.

Al hierdie simptome, afsonderlik of in kombinasie, kan 'n aanduiding van seksuele misbruik van die kind wees.

Die term wat gewoonlik gebruik word om na seksuele mishandeling binne 'n gesinsisteem, te verwys, staan as bloedskande bekend. Dit is onder andere wanneer daar 'n pa-dogter-, 'n ma-seun- of broer-susterverhouding ontstaan. Seksuele mishandeling kom onder alle sosio-ekonomiese vlakke van die samelewing voor. By alle kulture, volke en rasse word seksuele mishandeling aangemeld en seuns, sowel as dogters, in byna alle ouderdomsgroepe, word seksueel mishandel (Olivier 1990:8).

Carl (1989:15) verdeel seksuele mishandeling in twee groepe:

- Oortredings sonder fisieke aanraking: Hieronder ressorteer verbode seksuele stimulering met die doel om die kind te prikkel, obscene telefoonoproepe, ontbloting, afloerdery en volwasse seksuele gemeenskap voor 'n kind.
- Oortredings waar die kind fisies aangeraak word: Hieronder ressorteer verskeie vorms van aanraking en liefkosings. Orale, genitale of anale stimulasie en penetrasie is ook deel van seksuele mishandeling. Die uiterste vorms van seksuele mishandeling is gewoonlik verkragting en fisiese beserings, wat selfs tot die dood van 'n kind kan lei.

In die meeste gevalle van molestering, is die oortreder aan die kind bekend en vind die oortreding binne gesinsverband plaas met persone waarmee die kind 'n vertrouensverhouding het.

Die agtergrond van gesin B word kortliks geskets. (Kyk ook die genogram as bylaag B).

Fanus (30) en Katrien (30) (fiktiewe name) woon op 'n perseel met drie huise. In die een huis woon Fanus se ouers en die ander huis word verhuur. Fanus en Katrien het drie dogters, Nella (13), Lena (11) en Anne (6).

Fanus kom uit 'n gesin van twee broers. Sy boetie is altyd voorgetrek, liefde is nooit gewys nie en alkohol was prominent. In die gesin was hy die saggearde een. Katrien kom uit 'n gesin van twee susters, waar haar sussie altyd die mooier en beter een was. Na haar pa se dood, toe Katrien twee jaar was, het haar ma in 'n saamwoonverhouding met 'n man gelewe. Dié man het homself geskiet toe Katrien 12 jaar oud was. Sy onthou nog goed hoe sy as kind 'n dubbelbed met haar ouers gedeel het en ook hulle intieme lewe aanskou het. Haar sussie het ook saam met 'n man gewoon en dié man het homself ook geskiet.

Katrien en Fanus was saam op skool en het uitgegaan en albei het standerd agt voltooi. Hulle is toe op sewentienjarige ouderdom getroud en Katrien reeds swanger was. Katrien het die swangerskap as ontvlugting uit haar ouerhuis beskou, omdat haar ma 'n immorele lewe van drank en onsedelikheid gevoer het. In albei se gesinne van herkoms, is die verhaal van drank, leuens, voortrekkery, finansiële probleme en 'n gebrek aan liefde, oorheersend.

2.2.3 Emosionele kindermishandeling

Emosionele kindermishandeling kan op sigself of in kombinasie met die ander soorte mishandeling voorkom. Navorsing toon dat meer as die helfte kinders wat emosioneel mishandel is, ook ander vorme van mishandeling ervaar het. Emosionele kindermishandeling is die moeilikste om na te vors, op te merk of teen op te tree (Finkelhor 1990:31). Emosionele mishandeling vind plaas:

- Wanneer 'n kind verwerping op so 'n manier ervaar, dat dit vir hom voel asof sy ouers nie meer vir hom lief is nie, nie van hom hou nie en hom nie ondersteun nie;
- As 'n kind voel dat sy in alles tekort skiet en as die ouer haar as dom, lomp en nutteloos bestempel en geen positiewe verwagtinge van haar koester nie;
- Wanneer die ouer die kind afdreig, verwens en verkleineer en selfs met die dood dreig. Hier sou van oormatige dissipline as 'n vorm van ongeneëntheid gepraat kon word;
- Wanneer 'n kind deur opsluiting in 'n kamer of 'n kas vir lang tye geïsoleer en van sy maats en van fisiese kontak weerhou word;
- Wanneer daar buitensporige hoë akademiese en sporteise aan die kind gestel word;

Volgens Roscoe et al (1983:396) kan simptome van emosionele mishandeling ook in die volgende gedragsafwykinge voorkom:

- 'n lae selfbeeld en 'n minderwaardigheidsgevoel;
- 'n apatiese lewenshouding en min selfvertroue;
- uitermatige passiewe of aggressiewe gedrag;
- vernielsugtigheid, wreedheid en diefstal;
- bednatmakery, wantroue en depressie;
- gebrekkige spraak- en fisiese ontwikkeling.

Emosionele mishandeling vind dus plaas wanneer 'n kind aanhoudend beskuldig, verkleineer, verwerp of uitgeskel word en sodoende nie sy volle potensiaal verwerklik nie.

Kinders met leerprobleme word nie noodwendig emosioneel mishandel nie, maar wanneer 'n kind voortdurend gedomineer en gekritiseer word, sonder emosionele ondersteuning, kan spraak- en leerprobleme ontwikkel. Emosionele mishandeling manifesteer eers in later jare in die kind se gedrag by wyse van ontoereikende sosialisering en weglouery (Klopper 1992:143).

Ek verwys graag na gesinne A en B as voorbeelde van gesinne waarin daar ook sprake van emosionele kindermishandeling voorkom (Kyk bylaag A en B vir die genogramme).

2.2.4 Kinderverwaarlosing

Verwaarlosing is die weerhouding van noodsaaklike voedsel, kleding, behuising, skolastiese opvoeding en stimulasie. Enige vorm van onvoldoende sorg en toesig wat daartoe kan lei dat 'n kind se lewe in gevaar gestel word, is verwaarlosing. Dit alles verhoed dat die kind goed ontwikkel en op pad na volwassenheid groei (O'Brien 1980:9 en Cook & Bowles 1980:1). Dit kom daarop neer dat ouers nie daarin slaag om hulle opvoedingstaak en verantwoordelikheid jeens die kind na te kom nie. Waar daar 'n gebrekkige gesinsverbondenheid en onstabieliteit is, kom verwaarlosing geredelik voor (Klopper 1992:58).

Verwaarlosing kan stremmend op die normale groeiproses van die kind inwerk. Die kind se fisiese, emosionele, intellektuele en sosiale behoeftes word nie gevoed nie (Barnard 1988:26). Dit gaan dus in kinderverwaarlosing daar om dat die kind nie voldoende voedsel, klere, mediese sorg, opleiding en toesig ontvang nie en dat 'n tekort aan hierdie dringende behoeftes 'n kind op pad na volwassenheid strem.

Roscoe (1983:395–396), Barnard (1988:351–354) en Klopper (1992:120–125) sluit hierby aan en onderskei die volgende vorme van kinderverwaarlosing:

- Fisiese verwaarlosing: onvoldoende voedsame kos; 'n ongebalanseerde dieet;
- Mediese verwaarlosing: onvoldoende mediese versorging, immunisering en medisyne vir gebreksiektes;
- Behuisingverwaarlosing: onhigiëniese toestande, oorbewoning, gebrek aan behuising of voortdurende verhuising;
- Verwaarlosing wat klerasie en toesig betref: Kroniese vuil en stukkende klere en liggaamlike onversorgdheid, gebrek aan of onbevoegde toesig;
- Sosiale verwaarlosing: gedeeltelike of totale isolasie van die gesin, voortdurende kritiek en rusies met bure, familie en vriende;
- Opvoedkundige verwaarlosing: gedeeltelike of die totale afwesigheid van intellektuele stimulasie, kroniese probleme en 'n gebrek aan begeleiding.

Volgens Daro (1988:27–29) kan die verskillende vorme van kindermishandeling soos volg voorgestel word:

PHYSICAL ABUSE/ASSAULT CLASSIFICATIONS:	SEXUAL MALTREATMENT CLASSIFICATIONS:
Physical abuse Major physical injury Minor physical injury Physical injury, severity unknown "Flashpoint" "Spare the rod" "You asked for it" "Who needs it" Uncontrolled battering Controlled abuse	Sexual abuse Sexual exploitation Sexual abuse without consent Sexual abuse with consent Incidental sexual contact Idiological sexual contact Psychotic intrusion Rustic environment True endogamous incest
PHYSICAL NEGLECT CLASSIFICATIONS:	EMOTIONAL MALTREATMENT CLASSIFICATIONS:
Physical neglect Deprivation of necessities Educational neglect/deprivation Medical care neglect Intentional drugging Abandonment/lack of supervision Failure to provide Fostering delinquency	Emotional maltreatment Emotional/psychological abuse Emotional/psychological neglect Emotional assault Acts of rejection Acts of coldness Acts of inappropriate control Acts of extreme inconsistency

2.3 Die kind wat mishandel word

2.3.1 Risikofaktore

Volgens Weaver (1992:211–213) is risikofaktore wat tot kindermishandeling aanleiding kan gee, die volgende:

- **Kind as besitting**

Wanneer 'n kind as 'n besitting van die ouers beskou word, sal die kind hardhandig hanteer word, soos enige ander objek in iemand se besit wat die eienaar nie tevrede stel nie. By heelwat ouers is daar, op grond van sekere Bybeltekste, 'n persepsie dat die kind hulle besitting is. Van die gewildste tekste is Deuteronomium 21:18–21, Spreuke 19:18, 22:15, 23:13–14, 2 Konings 2:23–24, Genesis 19:32–36. Die pastor sal hierdie tipe Skrifmisbruik moet verreken en God as die liefdevolle Vader van al sy kinders moet beklemtoon (Jesaja 49:15 en Matteus 18:1–6).

- **'n Lae selfbeeld en 'n gevoel van nutteloosheid**

Die ouer wat sy kind mishandel, het 'n lae selfbeeld, voel ontoereikend en onseker en ervaar 'n gevoel van hopeloosheid. "These caretakers, often feel uncomfortable with problem behaviors in children" (Weaver 1992:211). Hulle verwag perfektheid van hulself en van hul kinders. Normale menslike foute en tekortkominge word aan nutteloosheid gelyk gestel. Hierdie gevoelens word maklik van geslag tot geslag oorgedra.

- **Sosiale isolasie**

Sosiale isolasie is 'n groot risikofaktor vir kindermishandeling.

The family that becomes walled off from outside support systems such as their extended family, neighbours, friends, social organization and their faith community, appear to be less likely to cope with the stress of family life more apt to maltreat their children (Weaver 1992:211).

Gesinne waarin kindermishandeling voorkom, verkies om hul eie probleme te probeer oplos en isoleer hul van ander. Hierdie isolasie neem toe namate die mishandeling vererger. Dis juis op hierdie punt waar predikante die voorreg het om in mense se huise en lewensomstandighede in te beweeg. Ten minste word predikante in mense se huise toegelaat en word besoeke as iets gewoons ervaar. "Clergy visit many families in their home to which no other professional will have access" (Weaver 1992:211). Dis uiters noodsaaklik dat predikante dus voorbereid en op die uitkyk sal wees vir risikofaktore wat op enige vorm van kindermishandeling dui.

- **'n Geskiedenis van kindermishandeling**

Omtrent een derde van die ouers wat kinders mishandel, is self as kind mishandel, het die mishandeling van 'n kind gesien en beleef of was as kind teenwoordig toe geweld tussen ouers plaasgevind het. "We cannot underestimate the trauma to a child who views the abuse of a family member or suffers the abuse directly" (Weaver 1992:211). Ouers wat hulself in so 'n situasie as kind bevind het, behoort ter wille van hulle kinders alle moontlike hulp en begeleiding te ondergaan.

- **Ouer-kind rolle**

Waar daar in die rolle van ouer en kind 'n verwarring of onsekerheid was, is die kans soveel groter dat seksuele misbruik sal voorkom. In tagtig persent of meer van die gevalle, was dit juis ouers, stiefouers en ander familieledede wat by seksuele misbruik betrokke was.

In die meeste gevalle was mans die oortreders. "The most common form of sexual abuse reported to authorities is father-daughter incest" (Weaver 1992:212). Die volwassene hou die seksuele oortreding as normale en aanvaarbare gedrag voor. "Sexual abuse is most often a pattern of behavior over a period of months or years, not an isolated event" (Weaver 1992:212).

- **Drankmisbruik**

Heelwat ouers wat kinders mishandel, misbruik alkohol en/of dwelms. Hierdie middele maak mense impulsief en aggressiewe gedrag kom na vore.

- **Enkelouergesinne**

Enkelouergesinne wat geïsoleerd leef, is 'n groot risiko om stres op te bou wat in sommige gevalle tot mishandeling kan oorgaan. In die meeste gevalle is die vrou die hoof van die gesin en dikwels is sy baie jonk. Dikwels is daar ook finansiële druk wat die moontlikheid van mishandeling net versnel. "The stresses of poverty and the extra demands of being mother and father to their children pace them at a greater risk of abusing or neglecting their children" (Weaver 1992:212).

In die Suid-Afrikaanse konteks kan 'n mens jou net indink hoeveel anderskleuriges juis in hierdie omstandighede leef en watter geweldige risiko dit vir mishandeling inhou.

- **Stres**

Daar is al genoeg bewyse verskaf om aan te toon dat wanneer 'n gesin onder geweldige stres of spanning leef, die risiko vir mishandeling drasties toeneem.

Verskeie faktore kan tot hierdie stres aanleiding gee, soos byvoorbeeld finansiële krisis, werkloosheid, egskeiding of vervreemding, huweliksongelukkigheid, ernstige siekte, die dood van 'n gesinslid, ernstige geestesiektes, 'n kroniese siek kind of voortdurende verhuising.

- **Aanpassing**

As enige van die voorafgaande faktore, veral die stresfaktor, voorkom en 'n mens voeg onvoelende aanpassingsvaardighede, plus 'n beperkte of onvoldoende ondersteuningsstelsel om die stres te hanteer daarby, sal een of ander vorm van mishandeling mettertyd manifesteer. Ouers wat kinders mishandel, is nie slegte mense nie. Dis normale mense wat worstel. Soms worstel hulle met hulle eie geskiedenis, of hulle het te min vaardighede. Soms kan hulle nie sekere stressituasies hanteer nie en dra hulle dan hulle frustrasies op 'n dekonstruktiewe wyse aan hulle kinders oor. "Clergy and congregation giving a family support to cope with a crisis will be enough to prevent many potentially abusive situations" (Weaver 1992:213).

- **Verwagtinge**

Elke kind het normale behoeftes en ideale. Onrealistiese, onaanvaarbare en rigiede verwagtinge van kinders, maak ouers onbevoeg om die basiese eise van ouerskap te hanteer. Weaver sê: "One woman, who was asked why she threw her small baby across the room in anger when the baby would not stop crying, said: 'His crying meant I was a bad mother. I didn't know how to take care of him. He didn't love me. He wanted a new mother'" (Weaver 1992:213).

2.3.2 Die uitwerking van kindermishandeling op die kind

Die uitwerking van kindermishandeling is astronomies. Benewens onmiddellike fisieke gevolge soos ernstige liggaamlike beserings, geslagsiektes, swangerskappe en selfs die dood, is daar ook geestelike skade wat die kind se menswaardigheid aantast en wat soms ongesiens verbygaan. 'n Mishandelde kind wil so gou as moontlik uit die mishandelingsituasie ontvlug. Die gevolge kring ook verder as net gesinsongelukkigheid en gedragsprobleme uit. Gevolge van kindermishandeling wat dikwels voorkom, is die volgende:

- Leer- en konsentrasieprobleme, asook 'n onvermoë om in sinvolle interpersoonlike verhoudinge te staan (Knight 1990:202);
- Skuldgevoelens en gevoelens van haat en vergelding, omdat die kind glo dat hy die oorsaak van sy situasie is;
- Woedebuie, frustrasie en leuens;
- Depressie wat dikwels tot in volwassenheid voortduur en wat selfs in selfmoord kan eindig;
- Somatiese versteuringe soos angs, vrees, nagmerries en slaaplopery;
- 'n Swak selfbeeld en probleme met interpersoonlike verhoudinge, wantroue, onsekerheid en agterdog;
- Probleme met seksuele aanpassing, interpersoonlike en opvoedkundige probleme;

Ramsay (1998:217) sê in 'n treffende artikel oor seksuele kindermishandeling, dat die lyding as gevolg van hierdie soort mishandeling radikaal is. "Radical suffering such as child sexual abuse describes the painful reality of suffering that is not only undeserved and unanticipated but arises from intentional violation and harm at the hands of another" (Ramsay 1998:218).

Hierdie mishandeling beroof iemand van haar menswaardigheid, eer en vryheid. Hiermee saam gaan gevoelens van vrees, hulpeloosheid, beheerverlies, angs, dood en 'n gebrek aan vertroue.

Een vertrekpunt wat Ramsay (1998:219) volg, is die veronderstelling dat die wêreld wat God geskep het, die moontlikheid vir natuurlike rampe of die mishandeling van die menslike vryheid inhou—anders as wat God dit vir ons bedoel het.

Ramsay (1998:220) gaan verder en beskryf die effektiewe gebruik van Psalm 23 in die berading van mishandelde kinders. Seksueel mishandelde is almal deur die misbruik van vertroue verwoes. Die vertrouenswaardige God met Sy versterkende liefde (compassion), is die sentrale tema van Psalm 23. Die metafoor van die Herder bevestig dit. "The tenderness of God's loving power is a familiar dimension of this image of shepherd. The tenderness of compassion helps to restore the relational bridge ruptured by betrayal, violation, and domination" (Ramsay 1998:221).

So dikwels ervaar persone in 'n mishandelingsituasie, 'n verwringing van mag, vertroue en liefde. Niemand word vertrou nie, hul Godsbeeld is aan skerwe, 'n liefdevolle Vader is afwesig. Om jou vader en moeder te eer, druis teen alle billikheid in! Vergifnis is net 'n teorie! Die slagoffer van kindermishandeling internaliseer al die gebeure en gevolge. Op hierdie manier is die fokus op hulself gerig en in die latere lewe manifesteer dit in ouer-kindverhoudings wat tot verwaarlosing en moontlike verdere misbruik kan lei.

Volgens Briere (1989, 1992) en Finkelhor (1984) is die volgende tipiese simptome wat die mishandelde kind openbaar:

- angstigheid;
- 'n kroniese persepsie van gevaar;
- depressie;
- vrees;
- skuldgevoelens;
- ontkenning, vermyding;
- swak selfbeeld;
- terugflitse van gebeure;
- geheueverlies van sekere kinderjare;
- hulpeloosheid;
- hopeloosheid;
- werklikheidsverlies;
- selfhaat;
- probleme om intiem te verkeer;
- vertrouensprobleme;
- seksuele probleme en verwarring;
- skaamte;
- dwelmmisbruik;
- selfmoordpogings/gedagtes;
- 'n onbevredigende verhoudingslewe

Briere (1989) verdeel die gevolge van seksuele kindermishandeling in vier kategorieë: *posttraumatiese stres*, *kognitiewe effekte*, *emosionele effekte*, *interpersoonlike effekte*.

- **Posttraumatiese stres**

Dis seker die mees langtermyngevolg van seksuele misbruik. Die kind is getraumatiseer en ervaar vrees, hulpeloosheid, angs, fisiese ongemak en pyn. Kinders leef in voortdurende vrees.

Die kind word deur die magmisbruik van 'n ander persoon, geforseer om nuwe betekenis aan die wêreld rondom haar te gee. Hierdie betekenis word met vrees en hulpeloosheid gevul.

- **Kognitiewe gevolge**

Die wêreld wat die kind leer ken het voor die misbruik, verander dramaties. 'n Nuwe persepsie van *vertroue*, *veiligheid* en *liefde* word gevorm. Die oortreder oortuig die kind dat die kind vir die gebeure verantwoordelik is en dat die oortreder nie 'n ander keuse het as om aangetrokke te voel of om die kind te straf nie.

Die kind het daarvoor "gevra" en "verdien" dit nou. Dit laat by die kind die ervaring dat daar "iets verkeerd is met my." Dit is uiters moeilik om die persepsie van "ek het gekry wat ek verdien het" te dekonstrueer. Briere (1989:12) sê die volgende:

This perspective invests the victim in believing that 'I got what I deserved' as opposed to the potentially more frightening notion that violence is random (unjust) and that one cannot do things to avoid being victimized. Thus, in addition to its negative effects, self-blame may serve as a defense against feelings of total powerlessness.

Binne hierdie konteks is dit te begrype dat 'n kind probleme met vertroue in mense ontwikkel. Die kind weet nie meer wat vertroue is nie, omdat die persoon wat sy vertrou het, haar misbruik het. Die kind glo dat enige persoon hom of haar op een of ander stadium gaan seermaak of teleurstel.

- **Emosionele gevolge**

Die bekendste emosionele gevolge van seksuele kindermishandeling is angstigheids en depressie (Briere 1989:15). Die kind ervaar geen krag en moed om dit wat besig is om te gebeur, te beheer nie. Hierdie pynlike gebeure maak haar angstig oor wat nog in die toekoms mag gebeur. Depressie oorval die kind, omdat die kind verantwoordelik voel vir wat gebeur het. Die kind wil haarself straf en selfs doodmaak.

- **Interpersoonlike gevolge**

Slagoffers van misbruik is verward en onseker oor intieme verhoudings, spesifiek seksuele en romantiese verhoudings. Omdat kindermishandeling in die konteks van 'n verhouding plaasvind, kom verwarring en misplaasde verwagtinge ten opsigte van verhoudinge voor (Briere 1989:18).

Die slagoffer is so op hom- of haarself ingestel en die gevoel dat hy of sy net seksuele waarde het, is dominerend, veral in hulle verhoudingslewe. Om uit hierdie onsekere, deurmekaar persepsies van verhoudinge te ontsnap, wend die slagoffer haar dikwels tot dwelms of alkohol.

Die liefde, geborgenheid en veiligheid wat enige kind toekom, ontbreek in gesinne waarin kinders mishandel word en so 'n gesinsisteem beantwoord nie aan sy bestaansdoel nie. In so 'n gesin kom opvoeding, kommunikasie, begeleiding tot volwassenheid, identiteitsvorming en sosialisering nie tot sy reg nie. Die patroon word dikwels na die volgende geslag oorgedra, waar hierdie ouers weer sukkel om betekenisvolle verhoudinge met hul kinders aan te knoop. 'n Onbevredigende seksuele verhouding vloei hieruit voort.

Volgens Le Roux (1992:5) is die ek-jy-verhouding een van die mees fundamentele verhoudinge in die bestaan van 'n kind. Hierdie verhouding tussen ouers en kinders kan as die belewing van gevoelsmatige kommunikasie en koestering van die kind, beskryf word.

Anders gestel: 'n kind kan nie sonder egte liefde, warmte, waarlike koestering en sorg in 'n sinvolle ek-jy-verhouding staan nie. Die teenpool hiervan sou 'n onpersoonlike en saaklike verhouding wees, sonder 'n beleving van liefde, veiligheid, goedkeuring en agting.

Dit is interessant dat in gesinne waar oorafhanklikheid van mekaar voorkom, dit negatiewe en destruktiewe interaksie tot gevolg het. Wanneer een van die ouers te veel stres beleef, word dit op 'n onaanvaarbare wyse aan hul kinders oorgedra en kan dit tot kindermishandeling aanleiding gee.

Pretorius (1990:237) beklemtoon dit dat geen ouer ooit erken dat hulle 'n kind mishandel of verwaarloos nie. Dit bly 'n vorm van ouergedrag wat verkieslik verberg word.

Vervolgens word dit wat kindermishandeling aan kinders doen, kortliks bespreek. Weaver (1992:213–216) som dit so op:

- Mishandelde kinders leef gewoonlik in vrees vir volwassenes. Die ouers het dikwels nie die nodige vaardighede om hul kinders te begelei en te beheer nie en is ongeorganiseerd. Dreigemente, rigiede, streng dissipline en geweld is die maniere om hulself te laat geld. Mishandelde kinders is voortdurend op hulle hoede, want hulle verwag die ergste in 'n onvoorspelbare omgewing. Enige fisies toenadering word met agterdog bejeën.
- Mishandelde kinders verskil opsigtelik fisies en emosioneel van hulle maats. Hulle speel dikwels die rol van die swartskaaap ("scapegoat"), want iemand moet die skuld vir die gesinsprobleme en ongelukkigheid kry. 'n Mishandelde kind het die ervaring en gevoel dat hy/sy ongewens en net 'n objek is.
- Onverklaarbare beserings wat dikwels as somer niks afgemaak word nie, is 'n belangrike aanduiding van fisiese mishandeling. Die meeste beserings kom agter van die nek tot die knieë voor.

Kneusplekke, bloeding, oop wonde, brandwonde en beenbreuke, is eie aan fisiese mishandeling.

- Seksueel mishandelde kinders het gewoonlik beserings rondom die genetalieë en anale dele en ervaar erge pyn wanneer hulle loop of sit. Hierdie kinders se kennis en ervaring van die seksuele, is baie meer as hulle maats s'n. Hulle gedrag dra een of ander seksuele boodskap. Met hulle poppe en hulle maats speel hulle seksuele speletjies en selfs bisarre seksuele gedrag beskou hulle as normaal.
- Antisosiale gedrag en weglopery is ook duidelike tekens van mishandeling. Daar is 'n verband tussen kindermishandeling, geweld tuis, weglopery en asosiale gedrag in die adolessente jare.
- Gedraguiterstes kan op mishandeling dui. Sommige kinders raak passief en onttrek hulle; ander raak weer hiperaktief en aggressief. "They may be acting out their hostility of imitating the behavior they see at home" (Weaver 1992:215). Hierdie kinders kan maklik ander kinders afknou en 'n bakleiery ontlok. Enige skielike gedragsverandering is 'n aanduiding van moontlike mishandeling.
- 'n Verwaarloosde kind wat 'n gebrek aan persoonlike higiëne openbaar, moet die vermoede laat ontstaan dat daar onvoldoende versorging is. Weaver (1992:215) benadruk dit so: "Most cases of child maltreatment involve neglect". Kinders leef soms in haglike toestande en is selfs ondervoed.
- Enige gebrek aan voedsel, drank, kleding en huisvesting, is aanwysers dat verwaarloosing plaasvind. Armoede en verwaarloosing toon jaarliks 'n toename in vergelyking met ander vorme van mishandeling.
- Skoolprobleme, soos leer- en konsentrasieprobleme, is dikwels simptome van verwaarloosing of mishandeling. Dieselfde geld vir stökkiesdraai, laatkommery, voortdurende moegheid en slaperigheid in die klas.

- Sommige kinders kom weer baie vroeg skool toe en bly lank na skool, omdat hulle te bang is om huis toe te gaan. Verder soek hulle die aandag en liefde van onderwysers of ander volwassenes, omdat hulle dit nie tuis kry nie.
- Verwaarlosing is dikwels aan gebrekkige ouertoesig te wyte. Wanneer 'n kind voortdurend van trappe afval en giftige stowwe inkry, deur 'n ouer sussie/boetie opgepas word of selfs alleen by die huis gelaat word, is die toesig ontoereikend. Dit kan wees dat die ouers in sulke gevalle baie uithuisig is, of by die huis onder die invloed van drank en dwelms is. Verwaarlosing kan ook voorkom indien dringende mediese en tandheelkundige behoeftes nie aandag kry nie. Weaver stel dit baie sterk: "Children who do receive medical treatment for venereal disease and other sexually transmitted diseases may well have been sexually abused" (Weaver 1992:16).
- As 'n kind skielik na 'n soort babagedrag terugkeer, moet die vraag gevra word of mishandeling nie ter sprake is nie. Voorbeelde hiervan is klere natmaak, duimsuig, voortdurende gehuil of buitengewoon skaam en passiewe gedrag.
- Die toesnou van allerlei lelike woorde, betitelings en verkleinerings is 'n ander vorm van mishandeling. 'n Geskree, dreigemente, beskuldigings, sarkasme en voortdurende gesinsrusies, het kinders met 'n lae selfbeeld tot gevolg. Emosionele mishandeling het net soveel skade tot gevolg as fisiese aanrandings en seksuele misbruik. Ongelukkig kan emosionele mishandeling moeilik in 'n geregshof bewys word en gaan dit ongemerk voort.
- Ouers wat hulle kinders mishandel, het gewoonlik onrealistiese verwagtinge van hul kinders, wat tot 'n rol-ommekeer lei. Hierdie ouers verwag dat hul kinders as 'n bron van liefde en ondersteuning sal dien, asook dat hulle 'n vriend, berader, dienskneg, vertroetelaar en besluitnemer sal wees. Hulle verwag van hul kinders om volwassenes te wees. Sou die kind daarin slaag om die ouer se behoeftes te vervul, sal so 'n kind fisiese mishandeling vryspring. Die kind verstaan nie sy eie behoeftes nie en ware kindwees gaan eenvoudig verlore.

As die kind egter nie aan die ouer se behoeftes voldoen nie, word die kind die objek van ouerlike frustasies en geweld.

2.4 Die ouer wat 'n kind mishandel

2.4.1 Die kind word as onbelangrik in die samelewing beskou

In die oë van die mishandelende ouer, is die kind onbelangrik in die samelewing. Swak woon- en omgewingsomstandighede kan daartoe lei dat kinders mishandel en verwaarloos word (Cook & Bowles 1981:3). Samelewingsfaktore soos swak sosio-ekonomiese toestande en geweld, dra daartoe by dat ouers hulle kinders mishandel.

Pretorius (1990:235) is van mening dat wanneer disharmonie en konflik in die gesin ontstaan, die gesinskommunikasie verval en konflik dan daartoe aanleiding kan gee dat gesinslede mekaar aanrand. Hiperaktiewe kinders, uitbarstings en dissiplinêre probleme kan ook kindermishandeling by die ouer ontlok.

2.4.2 Stres

Oormatige stres veroorsaak dat ouers hul kinders mishandel. Verskeie faktore kan hierdie stres veroorsaak: beroepsprobleme, finansiële druk, 'n gestremde of moeilike kind, skielike veranderinge of verhuising en groot gesinne (Wolfe 1988:52). Enige gebeure wat 'n skielike of kroniese wanbalans in die gesin veroorsaak, gee aanleiding tot stres. Finkelhor (1990:28) stel dit so: "Stress, whether acute or chronic, is a critical determinant of the quality of child care."

Ouers slaag dikwels nie daarin om onder stres die nodige selfbeheersing toe te pas nie en as die gesinsverhoudinge daarby nog gebrekkig is wat gevoelskommunikasie betref, sal kindermishandeling waarskynlik manifesteer.

2.4.3 Ondersteuningsstelsiem

Vir enige kind is sy primêre ondersteuningsstelsiem sy ouerhuis. As daar ongunstige gesinsfaktore voorkom, kan dit tot kindermishandeling aanleiding gee. Pretorius (1990:235–236) het die volgende gesinsfaktore uitgewys:

- Die ouers is dikwels self as kinders mishandel;
- Dit was 'n gedwonge huwelik of premature geboorte;
- Die egpaar is jonk getroud en ervaar 'n mate van sosiale isolasie;
- Daar het heelwat huwelikstwis en geweld voorgekom;
- 'n Ongewenste swangerskap, veral by lae inkomstegroepe, het voorgekom;
- Die ouers het 'n kroniese siek of koliekkind wat aanhoudend huil. Die ouers mag dink dat die baba hulle verwerp;

Finkelhor (1990:26) sê dat kinders wat blootstelling aan fisiese en emosionele geweld beleef het, 'n ontoereikende siening ten opsigte van die ouer-kindverhouding het. Sulke ouers sal terugkeer na patrone van ouerskap wat hulle in hul kinderjare geleer het.

Die toenemende egskeidingsyfer, met die moeder as hoof van die enkelouergesin en die latere hertrouwe met 'n stiefouer, skep 'n gunstige teëlaarde vir moontlike kindermishandeling (Dercksen 1989:9).

2.4.4 Rolmodelle

Elke kind in 'n bepaalde gesinsisteem sien en beleef hul ouers as die ideale rolmodel. Wanneer 'n ouer 'n kind mishandel, leer die kind hierdie ouerlike styl aan. As ouer sit hy later dieselfde lewenspatroon in die volgende geslag voort. Ouers wat ongelukkig, onvergenoegd en onseker in hul optrede voorkom, modelleer versteurde verhoudings en soek dikwels die bevrediging van hulle eie emosionele behoeftes by die kind (Klopper 1992:77).

2.5 Die aard en omvang van kindermishandeling in Suid-Afrika

2.5.1 Inleiding

Dit is noodsaaklik om die totale prentjie van kindermishandeling in Suid-Afrika te skets. In die verlede is nêrens ooit enige studie onderneem om die aard en omvang van kindermishandeling in Suid-Afrika te bepaal nie.

Sonder 'n volledige prentjie sal die dringende en noodsaaklike aandag wat aan hierdie probleem geskenk moet word, nie ingesien word nie.

Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (hierna die RGN genoem), het in 1996 in die tydskrif "In Focus Forum" (Volume 4, No 3, November 1996), net op kindermishandeling gefokus. Die verslag is saamgestel deur E Schurink (Seniornavorser by die RGN se Sentrum vir Welsynsbeleid), superintendent Anneke Pienaar (Hoof van die Kinderbeskermingseenheid van die Suid-Afrikaanse Polisie—hierna KBE) en professor T Zabow (Departement Psigiatrie van die Universiteit van Kaapstad). In hierdie hoofstuk word daar na hierdie verslag as Forum 1996 verwys.

Die navorsingsprojek berig oor die skokstatistiek van 4 604 gevalle van misdade teen kinders wat by die Kinderbeskermingseenhede van die Suid-Afrikaanse Polisie gerapporteer is. Hierdie gevalle dek 25% van alle gerapporteerde misdade teen kinders tussen 1 Julie 1994 en 30 Junie 1995. Juis omdat so baie misdade nie eens gerapporteer word nie, is hierdie gevalle maar die punt van die ysberg (Forum 1996:4).

Die verslag word vervolgens bespreek en die belangrikste inligting en tendense word uitgewys.

2.5.2 Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing se verslag van 1996

Die eerste nasionale studie oor misdade teen kinders in Suid-Afrika, is van 1 Julie 1994 tot 30 Junie 1995 onderneem. Hierdie studie het die vermoede dat kindermishandeling 'n wesenlike maatskaplike probleem is, bevestig. Gepaardgaande daarmee is goed opgeleide personeel, wat kindermishandeling kan hanteer, baie beperk. "Allegations of child abuse and neglect are not easy to investigate and inexperienced social workers, if not adequately trained and supervised, can add to the trauma of the child as well as the family" (Forum 1996:7).

Enige mishandelde kind wat nie voldoende gehelp word nie, groei as 'n wanaangepaste volwassene op. Hulle ervaar "...mental problems, abuse substances, batter their own children and end up requiring expensive services from the state and private welfare organisations" (Forum 1996:7).

Verskeie organisasies sukkel finansiëel om die mas op te kom. As al die genoemde aspekte in gedagte gehou word, word 'n somber prentjie van die snelgroeiendste misdaad in Suid-Afrika geskets:

Die wyse waarop 'n kinderslagoffer behandel word, sal bepaal in watter mate hy of sy die trauma van wat hy of sy ervaar het, te bowe kan kom en dit sal ook sy of haar verdere ontwikkeling tot volwassenheid bepaal (Forum 1996:4).

Die mishandelde kind is dikwels deel van 'n disfunksionele familiestruktuur en vasgelegde gedragpatrone in so 'n familiestruktuur, word baie moeilik deur terapie verander. Dwelm- of drankmisbruik vererger die situasie en is byna sonder uitsondering 'n faktor (Forum 1996:5).

Die KBE is van mening dat as kindermishandeling teen die huidige koers van 29% per jaar bly groei, 1 478 110 gevalle van kindermishandeling teen die jaar 2000 hanteer sal moet word. Die groeiende getal kindermishandelings het die Suid-Afrikaanse Polisie diens (hierna SAPD), in 1986 gedwing om 'n Kinderbeskermingseenheid op die been te bring. Tans is daar 33 van hierdie eenhede in die groot sentra landwyd. Vir die doel van die Kinderbeskermingseenhede se aktiwiteite, word 'n persoon jonger as agttien jaar as 'n kind beskou [Kinderwet 1983 en Artikel 200 van die konstitusie van die RSA 1993].

Die doel van hierdie eenheid is proaktiewe en reaktiewe polisie-optrede teen kindermishandeling. Verder word 'n sensitiewe diens aan die kinderslagoffer beskikbaar gestel.

Sedert die ontstaan van hierdie eenheid, is reeds sowat 140 000 gevalle van kindermishandeling aangemeld. In 1995 is daar 28 484 gevalle gerapporteer (1996:8). Van 1993 tot 1994 het verkragting vanaf 4 736 tot 7 559 gevalle toegeneem ('n 60% toename). Aanranding het vanaf 2 364 tot 3 246 (37%) toegeneem; kinderverwaarlosing en verwerping het van 1 969 tot 2 694 toegeneem (37%), gevalle van poging tot moord het van 175 tot 213 gevalle gestyg (22%) en by ernstige aanrandings was die toename van 1 339 tot 1 905 (42%).

2.5.3 Die navorsingsresultaat van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing se verslag van 1996

Die navorsing het uit 4 606 gevalle van misdaad teen kinders wat aan die Kinderbeskermingseenhede landswyd gerapporteer is, bestaan.

- **Seksuele oortredings**

Die meeste misdade teen kinders was seksueel van aard. Die meerderheid kinders (62%), het slagoffers van 'n seksuele misdaad geword.

Hiervan was verkragting die meeste (36,3%), onsedelike aanranding (14,9%), sodomie (3%), ander seksuele oortredings (2,9%) en bloedskanie (0,7%).

- **Ander oortredings**

Ander gevalle van kindermishandeling, is ernstige aanranding (11,1%), gewone aanranding (14,0%), verwaarlosing (3,0%), ontvoering (2,5%), moord (0,3%) en poging tot moord (0,6%).

In 4% van die gevalle het meer as een soort mishandeling of 'n kombinasie van misdad voorkom.

- **Die meeste kinders het die oortreder geken**

Die mite dat kinders deur gesiglose vreemdelinge mishandel word, word deur die navorsing ontmasker. In 83,5% van die gevalle was die oortreder aan die kind bekend. In 21,4% van die gevalle was die oortreder 'n kennis of bekende; in 10,3% gevalle was dit 'n ander familielid, in 9,2% gevalle 'n vriend van die familie en in 6,3% gevalle die bure. In 17,1% van die gevalle was die vader of die stiefvader die oortreder en in 5,1% gevalle was die moeder vir die daad verantwoordelik.

- **Die meeste oortredings vind oor naweke plaas**

Die meeste van die oortredings (49,9%) is van Vrydae tot Maandae begaan. Die oortreders het die kinders op 'n vriendelike manier verlei om aan hul wense te voldoen (21,1%). Byna die helfte van die slagoffers het ook nie weerstand gebied nie (48,5%). In 22,7% van die gevalle het die kind fisiese weerstand gebied of met die oortreder geargumenteer. Slegs 7,0% van die kinders het daarin geslaag om uit die situasie te ontsnap.

- **Ander getuies is dikwels by die oortreding teenwoordig**

Uit die studie blyk dit dat in die meeste gevalle daar een slagoffer en een oortreder op 'n keer is (96,3% van die gevalle). Tog was daar in byna die helfte van die gevalle (48,3%) ook ander persone tydens die misdaad teenwoordig. In 25,5% van die gevalle het die daad in die teenwoordigheid van ander kinders plaasgevind. Dit was broers en/of susters, vriende en speelmaats. Die sielkundige skade aan hierdie kinderslagoffers, is nie net tot die slagoffertjie alleen beperk nie, maar affekteer ook die kinders wat tydens die daad teenwoordig was.

- **Kinders is dikwels onveilig in hul eie huise**

Die studie het dit onomwonde uitgewys dat 35,3% van die kinderslagoffers in hulle eie huise kontak met die oortreder gehad het. Die meeste ander voorvalle het in die oortreder se huis plaasgevind (23,7%), 9,1% in 'n openbare area en 17,2% in of buite 'n dorp of stad.

- **Die afwesigheid van ernstige beserings**

Fisiese mishandeling van kinders het in meer as 'n derde van die gevalle voorgekom (34,5%). Van hierdie gevalle het slegs 9,4% slagoffers ernstige beserings gehad en slegs 0,6% het kritieke beserings gehad of gesterf. Meer as 57,8% het geen beserings gehad nie en 27,6% het ligte beserings gehad. Die gevaar hiervan is dat die misdade ongesiens verbygaan, soos in die geval van seksuele oortredings, waar kinders geen sigbare beserings vertoon het nie.

- **Die voorwerpe wat gebruik is**

In die meeste gevalle is geen wapen of instrument teen 'n kind gebruik nie. Die voorwerpe wat wel gebruik is, was stomp voorwerpe soos 'n stuk hout of pyp (7,4%) of skerp voorwerpe soos 'n mes of 'n byl (8,7%).

Dit het in gevalle van ernstige aanranding en moord voorgekom. Hande en vuiste is heelwat gebruik (12%), maar kinders is dikwels teen objekte gestamp en ergerlik geskud. Heelwat minder kinders as wat normaalweg vermoed word, is met 'n warm voorwerp, soos 'n sigaretstompie, gebrand (0,3%).

- **Seksuele oortredings word eers later gerapporteer**

Die meeste oortreders (66,8%) het die kind net so op die misdaadtoneel gelos. Die meeste van die gevalle is binne 24 uur by die SAP gerapporteer (59,3%) en ander 'n dag of twee later (12,5%). Seksuele oortredings is eers na 'n lang tyd gerapporteer.

- **Wie die meeste mishandel word**

Die meeste slagoffers van mishandeling is vroulik (75,4%), wit kinders (19,26%), swart kinders (44,3%), bruin kinders (35,1%) en Indiër- kinders (1,2%). Die ouderdom van die meeste mishandelde kinders is tussen 13 en 15 jaar (29,5%). Na die ouderdom van 15 jaar, is daar 'n beduidende afname in mishandeling. Kinders tussen die ouderdom van 10 tot 12 jaar, was die tweede grootste groep (19,9%).

- **Die oortreders se identiteit**

Mans was in die meeste gevalle die oortreders (88,9%). Swart mans was in 44,7% gevalle die oortreders. In 34,1% gevalle was bruin mans, in 19,8% gevalle was wit mans en in 0,9% gevalle was Indiër- mans die oortreders.

In byna 'n vyfde van die gevalle was die oortreders onder die ouderdom van negentien jaar (18,5%) en 28,6% van die gevalle was onder die ouderdom van een en twintig. Heelwat misdaad teen kinders word deur ander jongmense gepleeg. Die ouderdomme van die oortreders is tot die ouderdom veertig versprei, waarna die persentasie oortreders afneem.

Heelwat van die oortreders was nooit getroud nie (53,5%), terwyl 24,0% getroud was en 6,8% van die gevalle geskei of 'n wewenaar was.

'n Groot groep oortreders (39,9%) was werkloos en 17,9% was as werkers in diens. Slegs 6,3% van die oortreders was in die hoë inkomstegroep, terwyl 9,8% in die middelklas-inkomstegroep voorgekom het.

In 25,7% van die gevalle was die opvoedkundige vlak van die oortreder tussen graad 8 en graad 10; 10,6% gevalle was tussen graad 11 en 12 en slegs 4,9% van die oortreders het 'n naskoolse kwalifikasie gehad.

- **Die meeste oortreders het 'n kriminele rekord gehad**

In byna twee derdes van die gevalle (62,9%) het die oortreders 'n kriminele rekord gehad. Van hierdie veroordelings was die meeste op grond van aanranding (13,1%), dan verkragting (8,5%), onsedelike aanranding (5,0%) en ander seksuele oortredings (1,8%). Die feit dat twee derdes (63,2%) van hierdie oortreders nooit vervolgt of vir hul oortredings gevonnissen is nie, is kommerwekkend. In 12,0% van die gevalle kon die oortreder nie opgespoor word nie, 37,4% van die gevalle is deur die hof opgeskort en 21,5% van die aanmeldings is deur die slagoffers teruggetrek. Slegs 'n vyfde van die gevalle (20,4%) het óf 'n boete, 'n opgeskorte vonnis óf gevangenisstraf gekry.

- **Daar was geen berading of ondersteuning vir die slagoffers nie**

In die meeste gevalle is geen berading of ondersteuning aan die slagoffers voorsien nie. In 44,4% van die gevalle was daar geen hulp nie en in 41,8% van die gevalle het 'n maatskaplike werker die slagoffers bygestaan. In 13,9% van die gevalle is ondersteuningsdienste deur psigiaters, pastors, onderwysers en dokters verleen.

2.5.4 Opmerkings

Die voorlopige bevindinge wat beskryf is, bevestig die omvang van die probleem van kindermishandeling en dui daarop dat baie navorsing oor die bestuur, behandeling en hantering van hierdie probleem by al die onderskeie instansies dringend nodig is.

Dit is treffend dat van die twintig voorstelle wat op grond van die studie aangebied word, die tekort aan fondse, toerusting van werkers en bewusmaking van die gemeenskap, asook onvoldoende fasiliteite, die duidelikste temas was.

Die ontwikkeling van 'n omvattende en intensiewe terapieprogram vir die oortreders van kindermishandeling, is noodsaaklik. Die gebrek aan só 'n program, bevestig die vermoede dat hierdie veld nog braak lê. Die kinders van enige land is vir seker sy grootste bate en belegging. Spesiale aandag aan kinders, help hulle om hul volle potensiaal te ontwikkel en gesonde volwassenheid te bereik.

Suid-Afrika het onlangs 'n konstitusie goedgekeur waarin die regte van kinders uiteengesit is. Die regering het by die ondertekening van die "Convention on the Rights of the Child" ('n dokument van die Verenigde Nasies), onderneem om die volgende uit te leef:

To protect all children from any form of discrimination and to take positive action to promote their rights; to provide the child with adequate care when parents, or others charged with that responsibility fail to do so; to protect the child from all forms of maltreatment by parents or others responsible for the care of the child and to establish appropriate social programmes for the prevention of abuse and for the treatment of victims; to provide special protection to a child deprived of the family environment and to ensure that appropriate alternative family care or institutional placement is available in such cases; to make the principles and provisions of the Convention widely known among adults and children in the community; and to establish a committee for the Rights of Children composed of ten experts of national standing who will consider the reports that the state has to submit two years after ratification and every five years thereafter. (Convention on the Rights of the Child, Forum 1996:14.)

Strydig met hierdie verbintenis van die Verenigde Nasies, is die koue statistiek van misdade teen kinders in Suid-Afrika. Hierdie statistiek word in die onderstaande tabel weergegee (Forum 1996:18):

**STATISTIEK : AANTAL GEVALLE
 JANUARIE 1993 TOT JUNIE 1996**

MISDADE TEEN KINDERS ONDER 18 JAAR	1993 JANUARIE TOT DESEMBER	1994 JANUARIE TOT DESEMBER	1995 JANUARIE TOT DESEMBER	1996 JANUARIE TOT DESEMBER
Verkragting	4736	7559	10037	7363
Sodomie	431	491	660	480
Bloedskande	146	156	221	125
Onsedelike aanranding	3439	3904	4044	2449
Art 23/1957 Seksuele oortredings	1034	1094	1121	632
Poging tot moord	175	213	244	139
Ernstige aanranding (GBH)	1339	1905	2272	2058
Gewone aanranding	2364	3246	3768	2589
Onwettige verwydering	522	743	805	720
Ontvoering	654	906	978	574
Art 74/ 1983 Kindersorg	1969	2694	3499	2197
Ander gevalle: openbare onsedelikheid	385	753	833	479
Totaal	17194	23664	28482	19805

2.6 Samevatting

In die voorafgaande hoofstuk is oorsigtelik op die uitwerking wat kindermishandeling tot gevolg het, gefokus.

- Samelewingsfaktore speel 'n besliste rol, veral in gemeenskappe uit laer en swak sosio-ekonomiese omstandighede.

- Die moderne samelewing met sy tegnologiese ontwikkelings, bring groot konflik en aggressie in gesinne na vore.
- Stres kan 'n beslissende rol speel, veral as skielike veranderinge in die finansies, beroepe of sosio-ekonomiese toestande nie toereikend hanteer word nie.
- Ouers met 'n geskiedenis van mishandeling, isolasie, 'n vroeë huwelik en ongewenste swangerskappe, kan kindermishandeling laat manifesteer.
- Kinders wat kronies siek, gestrem of hiperaktief is en wat gedragsprobleme openbaar, kan die bose kringloop aan die gang sit.

Enige vorm van kindermishandeling verbreek die intieme ouer-kind-verhouding wat seker die belangrikste voorwaarde vir opvoeding is.

Die belangrikheid van die gesin kan nie genoeg beklemtoon word nie. Alhoewel dit die kleinste sisteem in die samelewing is, bepaal die lewenskwaliteit van gesinne die lewenskwaliteit van 'n gemeenskap (Klopper 1992:199). Die teendeel is egter net so waar. As kindermishandeling in gesinne teen die huidige tempo voortduur, word die hart van 'n gemeenskap verskeur. Die volgende geslagte sal dan ook die prys vir wanfunksionerende gesinne betaal. Van die belangrikste pilare in enige verhouding, is respek. Respek vir mekaar en respek vir God, word in kindermishandeling misken.

Elke individu wie se basiese behoeftes as mens nie bevredig word nie, word eenvoudig in sy volle potensiaalontwikkeling gestrem. Waar die gesin dié veilige hawe vir liefde, koestering en beskerming moes wees, is dit in die snelveranderde omstandighede en tegnologiese ontwikkeling, dikwels tot 'n plek van onveiligheid, swak kommunikasie en mishandeling omvorm. Die bose kringloop van mishandelde kind tot mishandelende ouer in die volgende geslag, word so gevoed en versterk.

Die daarstelling van 'n verslag oor kindermishandeling in Suid-Afrika, kon nie langer uitgestel word nie. Hierdie verslag van die RGN, het duidelike lig op die probleem van misdade teen kinders, gewerp.

Die skokfeite bevestig my vermoede dat die tyd nou, meer as ooit, ryp is om indringend op hierdie probleem te fokus en alle moontlike rolspelers (dan ook pastorale werkers) voldoende in te lig en toe te rus in die begeleiding van gesinne waarin hierdie misdaad voorkom.

Die tyd is verby dat enkele maatskaplike werkers hierdie gespesialiseerde probleem alleen moet hanteer. Pastorale werkers kan, myns insiens, 'n onskatbare bydrae lewer, mits die nodige toerusting verskaf word. Die probleem van kindermishandeling, het al so toegeneem dat niemand meer uitgelaat kan word in die daarstelling van 'n program vir die voorkoming daarvan nie. As kindermishandeling die snelgroeiendste vertakking van die misdaadbedryf in Suid-Afrika geword het en daar nie genoeg fondse of opgeleide personeel is nie, kan pastorale werkers voortaan 'n groot rol in die begeleiding van die slagoffers, asook die oortreders van hierdie misdaad speel.

In die verslag word twee sake wat die noodsaaklike rol van pastorale werkers bevestig, aangeraak. Die een saak is vertroue en die ander is die feit dat kinders die toekoms van 'n land en 'n kosbare belegging is.

- **Vertroue**

Die verslag meld dat daar vandag heelwat oor vertroue gepraat word (Forum 1996:4). 'n Mens moet egter ander se vertroue waardig wees.

Die verslag het juis iets van die onwaardigheid van baie Suid-Afrikaners aan die lig gebring (Forum 1996:5). "As 'n mens sy of haar eie kind, of die kind van 'n familielid of vriende, mishandel, verbeur so 'n persoon die vertroue van die grootste gawe wat ons Skepper aan ons toevertrou, dié van ons kinders" (Forum 1996:5). Vertroue en 'n gesindheidsverandering sal 'n groot rol in die proses van morele opheffing moet speel. Dit is hartseer om te sien dat die meeste gevalle van kindermishandeling in die intieme familie- en gesinslewe afspeel—'n plek wat juis geborgenheid, veiligheid en liefde moes verseker.

- **Kinders is 'n belegging en het regte**

Suid-Afrika het sedert 1994 toenemend 'n menseregtekultuur begin vestig. Die regte van die kind is die fondasie waarop 'n demokratiese samelewing gebou word. Kinders is 'n land se belangrikste bron en hulle vereis spesiale aandag en begeleiding, ten einde hul volle potensiaal te ontwikkel. Gesinne moet opgebou en begelei word om disintegrasie en disfunksionele gesinsituasies te voorkom en sodoende dié tuiste te word wat God bedoel het dit moet wees.

Gesien in die lig daarvan dat die genesing van mishandeling 'n moeilike en langsame proses is, sal die klem ook op voorkoming moet val. Gesinslede ly dikwels aan akute posttraumatiese stres, wat langtermyngevolge, soos angs en ernstige aanpassings- en emosionele probleme, kan hê—probleme wat nie oornag verdwyn nie (Forum 1996:22).

B. DIE HISTORIESE EN SISTEMATIESE BEWEGING

Hoofstuk 3: Die versmelting van horisonne

3.1 Inleiding

In die voorafgaande hoofstukke was die beskrywende beweging onder die soeklig. 'n Breë beskrywing van kindermishandeling is gegee en daar word nou na die volgende beweging oorgegaan. In hierdie hoofstuk voeg ek die twee bewegings van Browning (1991), naamlik die historiese en sistemiese beweging in een beweging. Die versmelting van twee horisonne, naamlik dié van die huidige praktyk en dié van die Christelike tradisie, vind in hierdie beweging plaas. Ek het dit nodig geag om die fokus eers op die Christelike tradisie te laat val en dan op die moderne en postmoderne wêreld. In 'n sekere sin is dit nog steeds deel van 'n breër beskrywing en vloei die een beweging oor in die ander.

Erickson (1998:13) beskryf in sy boek, "Postmodernizing the faith", die vinnige veranderinge wat in die wêreld aan die gang is en beklemtoon dit dat postmodernisme 'n realiteit en deel van die lewe is. Erickson beweer dat postmodernisme meer aan ons bekend is as wat ons dalk dink. Hy gebruik die mooi voorbeeld van 'n ouderling wat die voorstel van die kerkraad om 'n nuwe kroonkandelaar (*chandelier*) aan te koop, bevraagteken. Die ouderling het drie redes genoem: eerstens kan hulle dit nie bekostig nie, tweedens kan niemand dit spel nie en derdens is 'n nuwe lig nou broodnodig!

Elke storie het 'n eie uniekheid ten opstige van waar dit afspeel, sy Sitz im Leben, sy Umwelt, omstandigheid en situasie. Hier sou van die ruimte-element—wat gebeur waar?—gepraat kon word. Kellerman (1996:516–519) gaan verder en beklemtoon ook die verrekening van die tyd-element: Wat gebeur wanneer? en die karakter-element: wat gebeur met iemand of deur wie? asook die plot: element: wat gebeur met watter doel of gevolg?

Die ingewikkelde en pluriforme samstelling van die gesin (as gevolg van individue as rolspelers in die verhaal, elk met eie waardes en beskouinge, die invloede daarvan op mekaar en die resultaat daarvan) kan die beste op 'n narratiewe wyse bepaal word.

Terapie bied die geleentheid om op dominante verhale te fokus deur alternatiewe verhale te vertel en so kan die gespreksgenoot haar verhaal hervertel. Gesinne waarin kindermishandeling voorkom, se dominante verhaal moet uitgedaag word sodat die gesin se verhaal hervertel kan word. Die postmodernisme vestig die aandag daarop dat daar 'n verskeidenheid van verhale vertel word en dat die gespreksgenoot se verhaal, die pastor se verhaal en God se Verhaal in die pastorale proses verreken word.

Die betekenis, asook die invloed van die postmodernisme op die vorming van dominante verhale, kan nie ontken word nie. 'n Blik op die modernisme en postmodernisme, alhoewel dit nie volledig onder die loep kom nie, sal tot 'n beter begrip van die huidige praxis en eie posisionering bydra. In 'n postmoderne era vra mense minder dogmatiese, en meer etiese en funksionele vrae. Hoe behoort ek op te tree en wat beteken my geloof binne menseverhoudings?

Vervolgens word daar in die hoofstuk ook op perspektiewe van 'n Christelike antropologie en pneumatologie, asook teologies-etiese beskouings van die gesin en kindermishandeling, gefokus.

3.2 Die sosio-kulturele agtergrond in die tyd van die Bybel

Betekenis is baie meer as wat die meeste mense dink. Betekenis lê nie net in die woorde afsonderlik nie, maar ook in die kennis van die omstandighede en kulturele gebruike van die taalgebruiker (Malina, Joubert & van der Watt 1995:2). As die omstandighede van 'n betrokke taalgebruiker nie in ag geneem word nie, kan die verstaan en presiese bedoeling van daardie taalgebruiker heeltemal misverstaan word. Gestel 'n persoon in Suid-Amerika ontvang 'n Afrikaanse oggendblad en lees die volgende opskrif: "Die Blou Bulle het die Piesangboere opgevreet", mag hy dadelik dink dat Suid-Afrika 'n gewelddadige en eienaardige land is.

Die rugby entoesias in die Pretoria omgewing sal egter met 'n glimlag rondloop!

Dikwels lees mense die Bybel asof dit uitsluitlik vir die Afrikaanssprekende in Suid-Afrika geskryf is. Vir die oorspronklike lesers, het 'n ander wêreld van taal en kultuur asook ander gebruike en gewoontes bestaan. "As ons dit vergeet, ontstaan daar baie probleme met die verklaring van die Bybel" (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:2). Die Bybel gee nie klinkklare antwoorde oor kindermishandeling nie, maar as die posisie van die gesin en die kind in die Bybelse tyd verstaan word, kan dit meehelp om die dominante storie wat so gevorm is, vir die gesin van vandag te bepaal.

Browning (1991:47) beklemtoon die noodsaaklike analisering van die religieuse en sosio-kulturele betekenis wat 'n betrokke religieuse en sekulêre wêreld omring. Wanneer daar vanuit 'n Bybelse perspektief na die gesin waarin kindermishandeling voorkom, gekyk word, is dit belangrik om eers na die gesin en die kind in die Bybelse tyd, asook in die vroeë kerk te gaan kyk, as deel van die historiese en sistematiese beweging.

Vir die doel van hierdie studie word die inligting van die Bybel en die vroeë kerk in 'n breër raamwerk geplaas, om sodoende die versoeking om verse in isolasie te lees, te vermy. Daarmee word erkenning gegee aan die feit dat die genoemde wêrelde, van vandag se konteks verskil... "and we cannot take a complete blueprint for the church's treatment of children out of the pages of the New Testament" (Strange 1996:111).

3.2.1 Die vrou en man se posisie in die Bybelse tyd

In die Ou Testament het die vrou 'n ondergeskikte posisie teenoor die man beklee. Mans was van nature die vroue se meerdere. Malina, Joubert & Van der Watt (1995:6) sê dat 'n populêre opvatting in daardie tyd was om die sondeval aan die vrou toe te dig. Daarom word vrouens as meer ydel, materialisties en listig beskou. Vrouens se monde (om nie onsinnighede te praat nie), bene (om nie te verlei nie), en hare (om mans se gesag uit te daag), moes altyd toe wees.

Die vrou moes so min as moontlik in die openbaar verskyn. As hulle dit buite die huis gewaag het, moes hul hoofde en gesigte bedek wees. Haar plig in die huis was kosmaak, kinders versorg en algemene huishouding. Sy moes ook haar skoondogters (wat in die Joodse wêreld by die skoonfamilie ingetrek het), touwys maak in die reëls en gebruike van die familie (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:8).

In die Grieks-Romeinse wêreld was die man steeds die hoof. Die man heers en het mag, terwyl vrouens nie hul gelyke is nie. Aan die man is die opdrag tot voortplanting gegee en hulle moes namens hulle families, alle godsdienstige take verrig (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:7). Die vader het lewenslange mag oor sy gesin gehad, al het die kinders getrou en die huis verlaat. In alles moes die vader se toestemming gevra word, van grond koop tot testament opstel. Van die vader is verwag om in die behoeftes van sy familie te voorsien. Hy moes sorg dra dat almal kos en klere het en hy het ook sy familie, waar nodig, verteenwoordig. Hy moes ook help met die opvoeding.

Die Romeinse vader het ook die reg gehad om na 'n kind se geboorte te besluit of hy die kind as sy eie wil aanvaar, al dan nie. Sou hy besluit om nie die kind te aanvaar nie, word die baba op een van die ashope buite die dorp of stad gegooi (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:7). Die pa het ook die reg gehad om sy kinders as slawe te verkoop en selfs te laat doodmaak as hulle ongehoorsaam was (Strange 1996:2). 'n Kind was absolute gehoorsaamheid en eerbiedigheid aan die pa verskuldig.

Die ou gesegde in die Afrikaner kultuur—dat 'n kind gesien en nie gehoor moet word nie—se oorsprong kom eintlik uit die Bybelse wêreld. Dit is as oneervol beskou as 'n mindere van 'n meerdere verskil en hom teëgaan. Kinders is van kleins af geleer om respek vir ouer mense te hê. Dit is reeds duidelik dat die patriargale gesinsisteem as 'n voorbeeld vir Christene gegeld het. Die pa het al die mag in 'n bevoorregte posisie en die vrou en kind beklee 'n onbenullige posisie sonder mag.

3.2.2 Die posisie van seuns en dogters

Seuns is belangriker as dogters geag. Seuns moes by hulle vaders leer hoe om hul families se eer in die openbaar te handhaaf. Die grootste deug van enige dogter was dat sy seksueel rein moes wees. Die meisie wat haar maagdelikheid behou het, kon verwag om met 'n goeie man te trou (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:8). Die moeders se verantwoordelikheid was om hul dogters uit die openbare oog te hou, sodat hulle nie in onnodige versoekings beland nie. Dogters was as weerkaatsers van hulle gesin se eer en waardes beskou.

Die beskouing dat 'n dogter se plek saam met die ma, binne-in die huis was, was sterk gevestig. Seuns kon weer saam met die vaders algaande meer in die openbaar rondbeweeg. Na 'n jongman se troue het hy saam met sy vrou in sy ouerhuis aangebly. Van seuns is verwag om hul ouers tot op hulle oudag te versorg (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:8).

3.2.3 Primêre waardes

Volgens Malina, Joubert & Van der Watt (1995:9) is daar 'n verband tussen die basiese opvattinge van mense en die wyse waarop hulle leef. Die basiese opvattinge of waardes oor tyd, besittings, geld, seksualiteit, kinders en godsdiens sal 'n wesenlike uitwerking op die toekomstige lewenswyse van die kinders hê. Persone in die eerste eeu was byvoorbeeld nie begaan oor ekonomiese aangeleenthede nie. Mense het gewerk om hul oorgeërfde status te behou en hulle gesinne goed te versorg.

Die vernaamste waardes was *eer* en *skaamte*. "Eer het te make gehad met 'n persoon se waarde as mens en die erkenning daarvan deur ander" (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:9). Skaamte het te make gehad met die persoon se openbare reputasie. Hierdie twee waardes, eer en skaamte, het die samelewing in die eerste eeu deursuur. As 'n persoon se eie waarde deur ander erken en gerespekteer is, is sy goeie naam in stand gehou. Veral die groep waaraan so 'n persoon behoort het, se erkenning was belangrik.

Die individu het die groep se norme geken en ook straf verwag as dit oortree sou word. Die groepsgedagte was in daardie tyd oorheersend. Mense het aan hulleself en ander ten opsigte van 'n groep gedink.

Binne die sterk patriargaal georiënteerde eerste eeuse wêreld, is eer aan die manlike geslag gekoppel. Mans het meer eer as vrouens gehad. Indien 'n man boonop ook uit 'n eervolle familie gebore is (soos byvoorbeeld die stam Benjamin, volgens Fillipense 3:5), het dit beteken dat hy reeds 'n eervolle persoon was. As iemand oneervolle ouers gehad het, was so 'n persoon byvoorbaat oneervol (Deuteronomium 23:2–4).

'n Persoon kon ook eer bekom deur byvoorbeeld 'n persoon met dieselfde sosiale status, se goeie naam in die openbaar uit te daag. Dit het dikwels by wyse van beledigings, strikvrage en debatte geskied, byvoorbeeld Matteus 22 waar Jesus deur die Fariseërs uitgedaag is (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:10).

3.2.4 Magsposisies en verpligtinge

Een van die belangrikste verhoudings in die antieke wêreld was die van 'n persoon in 'n magsposisie en diegene wat vir hulle gewerk het. Die persone in 'n magsposisie het gewoonlik beheer oor die noodsaaklike lewensmiddele gehad en het ook eervolle posisies in die samelewing ingeneem (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:16). Omdat die meeste mense arm was, was hulle van mense in magsposisies of weldoeners afhanklik. Kinders was eintlik in dieselfde posisie teenoor hulle ouers, veral omdat die vader die een was wat vir die brood op die tafel gesorg het.

Verpligtinge en lojaliteit is reeds by geboorte aanwesig. Die feit dat die ouers deur geboorte die lewe vir die kind gegee het en haar verder versorg, plaas 'n verpligting op die kind. Die kind bly vir haar ouers verantwoordelik tot by hulle dood. Sy moes as kind, hulle fisies versorg en respekteer, hulle goeie naam instandhou en hulle eer deur haar gedrag (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:31). Gehoorsaamheid binne die gesin was 'n wyse waarop die gesag van meerderes erken is. Op verskeie plekke in die Nuwe Testament (onder andere Efesiërs 6:1–4; Kolossense 3:20), word die belangrikheid van gehoorsaamheid beklemtoon.

Strange (1996:73) beklemtoon die opdragte van hierdie twee teksgedeeltes soos volg: "The content of these instructions reinforces the normal social position of children, enjoining obedience and respect for parents... They were a common form of ethical instruction." Eer, skaamte, lojaliteit en gehoorsaamheid het die kind in die Bybelse tyd in 'n magtelose posisie geplaas, omdat die kind verantwoordelikheid vir sy ouers tot by hulle dood aanvaar.

Die huisreëls van die Efesiërs en Kolosense briewe, toon aan dat daar 'n beweging weg van 'n outokratiese instelling is, na 'n ruimte waarbinne alle gesinslede saam in 'n gemeenskaplike verhouding met Christus groei.

3.2.5 Die huwelik en kinders

In die Joodse wêreld was die trou-ouderdom van meisies ongeveer dertien jaar en die van seuns sewentien jaar. Die ouers het gewoonlik lank voor die tyd besluit met wie hul kinders eendag sal trou en die kinders het hul vaders se gesag en goeie oordeel hierin eerbiedig. Huwelike is hoofsaaklik ter wille van voortplanting en nie ter wille van liefde aangegaan nie (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:68).

Die Nuwe Testament beklemtoon die harmonieuse verhouding tussen man en vrou. Daar kom 'n aanpassing in die rol van man en vrou in die huwelik (Efesiërs 5:21). Jesus deurbreek 'n stereotipe opvatting van die vrou se sosiale status, deur met vroue in die openbaar te praat, hulle te onderrig en hulle deel van 'n groep te maak (Lukas 8:1–3 en 10:3–42). Kinders kry ook 'n meer prominente rol in die Nuwe Testament. Ouers was baie trots op hulle kinders en daar is graag oor hulle goeie eienskappe en dade gepraat. Kinders is as die draers en instandhouders van hulle familie se goeie naam beskou. Kinders was die verlengstukke van hulle ouers, daarom is daar geglo dat kinders net soos hulle ouers optree. Goeie ouers het derhalwe goeie kinders en slegte ouers, slegte kinders (Malina, Joubert & Van der Watt 1995:74).

In die eerste eeu is mense se algemene optrede, wat jy sê en doen, as 'n verlengstuk van jou persoonlikheid beskou (Malina, Joubert & van der Watt 1995:93). Die mens se optrede het bevestig watter tipe mens jy was.

Volgens Jesus is 'n mens se dade 'n venster van wat in jou binneste aan die gang is. Dis die vrugte van 'n boom wat die bewys lewer of die boom goed of sleg is (Matteus 7:1–20). Die mens se emosies, wil en denke moes op God ingestel wees, sodat die dade wat uit so 'n lewe voortspruit, 'n refleksie sou wees van wat in die mens se binneste leef (Matteus 6:19–21).

3.2.6 Samevattende opmerkings.

- Van kinders is verwag om gehoorsaam, selfbeheersd, met respek en eerbied, teenoor hulle ouers op te tree.
- Van vaders is verwag om hulle kinders te erken en te aanvaar en as hoof van die gesin, hulle te versorg en te beskerm.
- Van moeders is verwag om kinders op te voed en die huishouding instand te hou. Albei ouers het godsdienstige verantwoordelikhede gehad. "Finally, all family members, parents and children, were to love, respect, support, and be loyal to each other if those duties did not conflict with an obvious duty to God" (Tehan 1987:173).
- In die konteks van die wêreld van die Nuwe Testament was 'n algemene belangstelling in die kind nie te vinde nie. Die hegte gesinne van daardie tyd, was die kind se belangrikste leefwêreld. Binne hierdie leefwêreld was die respek vir 'n kind, asook die woorde van Jesus oor kinders belangrik (Strange 1996:112).
- In die geskiedenis van die Christendom is die belangrikheid en die respek vir die kind dikwels misken. Strange (1996:112) draai geen doekies om as hy die volgende daaroor sê nie:

"The abuse of children has been as widespread in so-called Christian societies as in others, and it would be naive to claim that the dominance of Christianity in Western culture has necessarily meant that children have been universally well cared for."

- In vandag se tye sal dissipels van Jesus Christus, die aard en betekenis van Jesus se woorde en optrede oor kinders, duidelik moet laat spreek. Jesus het na kinders in die algemeen verwys en aan hulle 'n besondere plek toegeken... "children simply as children, wherever they are and in whatever need they find themselves" (Strange 1996:113). Die teistering van kinders moet voortdurend beveg word. Eers moes die doodmaak van kinders in die Romeinse tyd, toe kinderslawerny in die Victoriaanse tyd en nou die toenemende mishandeling van kinders beveg word. "The Christian's commitment to this continuous task of vigilance in the care of children springs ultimately from obedience to the example of Christ himself" (Strange 1996:113).
- Die sterk hiërargiese gesinstruktuur van die Bybelse tyd, waar die vader as die patriarg en die moeder in 'n ondergeskikte posisie gefunksioneer het, vra na nuwe insig. Binne so 'n struktuur was die kinders in nog 'n laer posisie. Hierdie verhoudinge moet in Christus getransformeer word, in die mate dat die ouers nog steeds ouers is en kinders, kinders. Die teksgedeeltes in Efesiërs 4:14–21 en Kolossense 3:18–4:1, is 'n beweging na 'n vennootskap van wedersydse verantwoordelikheid teenoor mekaar en 'n saamgroei in Christus. In 'n samelewing van toenemende enkel-ouerskap en saamgestelde gesinne is 'n vennootskap van wedersydse respek, liefde en verantwoordelikheid, onvervangbaar.

3.3 Die moderne wêreld

Die sosio-kulturele wêreld in die Bybelse tyd het 'n dominante verhaal ten opsigte van die rol en die posisie van vaders, moeders en kinders tot stand gebring. Na my mening is mag en wanbalans in verhoudings kenmerkend van hierdie dominante verhaal. Magsposisies en wanbalans in verhoudings is onder andere 'n teëlaarde vir kindermishandeling. Ek glo dat hierdie dominante verhaal gedekonstrueer moet word in die lig van wat Christus kom voorleef het en die posisie wat Hy aan kinders gegee het. Die moderne en postmoderne wêreld het 'n invloed op die dominante verhaal uitgeoefen en ek wil vervolgens die lig op hierdie wêreld laat val.

Die *moderne wêreld* het 'n aanvang geneem met omwentelings in die wetenskap wat vanaf die vyftiende tot die begin van die agtiende eeu plaasgevind het. Die moderne wêreld verwys na die Westerse wêreld soos wat dit na die Middeleeue en vanaf die tydperk van die Verligting tot vandag toe ontwikkel het (Erickson 1998:15). Rossouw (1995:3) gaan voort om vyf eienskappe van die moderne wêreld te gee en soos hy tereg opmerk, kan 'n mens eers die postmoderne wêreld verstaan as die moderne wêreld verstaan word.

Die *eerste eienskap* van die moderne wêreld is die *vertroue* van die mens in sy *verstandelike oordeelsvermoë*. So 'n mens word deur getuienis wat vir die menslike verstand aanvaarbaar is, gelei en hierdie getuienis is een van eie waarneming, feite en logiese argumente.

Like premoderns, modern persons were looking for all-inclusive explanations of events and of reality, but believed that this could be done without recourse to anything supernatural (Erickson 1998:16).

Dit is duidelik dat die wetenskap 'n baie belangrike rol in die moderne wêreld speel. "Die wetenskap is die instrument waarmee die mens kennis bekom wat aan hierdie standaard voldoen" (Rossouw 1995:4). Dit verklaar terselfdertyd waarom die kerk sy gesagsposisie, wat hy voor die moderne era gehad het, verloor het. Geloof en kerklike gesag was nog nooit in die redelike oordeelsvermoë van die mens gegrond nie, maar in Goddelike openbaring. Die moderne mens aanvaar die Goddelike openbaring nie meer as die kardinale basis vir besluite oor sy leefwêreld nie.

Die *tweede eienskap* van die moderne wêreld is in die *dinamiese, steeds veranderende karakter* daarvan geleë. Die moderne mens is daarop ingestel om hulle leefwêreld te verander ten einde dit te verbeter. "Dit wat in die pad van verandering en verbetering staan, word voortdurend uitgedaag en onder druk geplaas" (Rossouw 1995:4).

Die wêreld hoef nie net so aanvaar te word nie, dit kan verbeter word. Hiertoe het die moderne wetenskap en tegnologie inderdaad bygedra om die wêreld te help verbeter. Die moderne mens is eintlik net van een saak seker en dit is dat daar in die toekoms verandering sal wees. Die wetenskap word hoog geag en is een van die belangrikste middele waardeur probleme opgelos word.

Die *derde eienskap* van die moderne wêreld is die *individualisme* daarvan. Die individu het die belangrikste bousteen in die moderne wêreld geword. Die individu kry nou regte, individuele stemreg en vrye keuses om te doen wat hy wil. "Truth being objective, individuals can discover it by their own efforts"(Erickson 1998:17).

Die *vierde eienskap* van die moderne wêreld hang ten nouste saam met *integrasie*, met ander woorde, die neiging om alles vanuit 'n sentrale punt te beheer. Dis die strewe van die moderne mens om sy wêreld effektief en gekontroleerd te bestuur.

Die *laaste eienskap* van die moderne wêreld, is toenemende *spesialisasie*. Die kennisontploffing maak dit al hoe moeiliker vir een persoon om oor al die kennis van 'n onderwerp te beskik. Vakspesialiste, wat baie van 'n klein, afgebakende gebied sou weet, het vinnig na vore gekom.

Alhoewel daar ander eienskappe aan die modernisme toegedig word, volstaan ek vir die doel van hierdie studie by bogenoemde. Opsommerderwys kan die modernisme as die geloof in die rasonele van die heelal beskou word en fokus dit op die potensiaal van die mens om die waarheid te ken en te verstaan, wat dan enige vorm van die bonatuurlike uitskakel. Die werklikheid word beperk tot dit wat ervaar kan word en kennis word beperk tot dit wat deur die rede en ervaring geken kan word. Dit sluit weer enige vorm van intuïsie uit. "What is not logical is not considered real" (Erickson 1998:18).

3.4 Die postmoderne wêreld

Mense reageer gewoonlik op twee maniere op die moderne wêreld. Daar is die premoderniste—mense wat iets van die era wat die moderne voorafgegaan het, wil herwin. Dié groep is in die minderheid, omdat min mense kans sien om sonder die voordele en luukshede van die moderne wêreld klaar te kom. Dit is veral sekere “fundamentalisties godsdienstige groepe” (Rossouw 1995:8), wat die rug op die moderne wêreld wil draai. Daar is ook heelwat mense wat die dinamiese wetenskap en tegnologie van die moderne wêreld aanvaar, maar na sekere aspekte uit die voor moderne tydperk hunker, soos byvoorbeeld sterk gemeenskapsbande of 'n groot mate van konsensus oor etiese waardes, wat tipies van die premodernisme is. Promoderniste is mense wat opgewonde oor die moderne wêreld is. Premoderniste wil iets van die ouer bedeling, wat voor die moderne wêreld bestaan het, herstel.

Postmodernisme is die tweede reaksie op die moderne wêreld en wil sê dat daar iets kort. Erickson (1998:85) beskryf hierdie reaksie soos volg: “The immediate impulse for the dismantling of the modern mind was a theory of literary criticism known as deconstruction, which arose as a response to structuralism.” Hulle wil nie terugkeer na die ouer bedeling nie, maar wil na 'n postmoderne era beweeg. Die postmoderniste wil baie van die moderne era behou, maar wil wegbeweeg van sekere vorme van dominasie en vervreemding wat eie aan die moderne wêreld is. Sekere denkwyses wat tipies van die moderne is, moet vervang word met denkwyses wat verdere skade aan die mens en wêreld sal beperk (Rossouw 1995:9). 'n Mens sou kon sê dat die postmoderne era, die moderne wil beoordeel en vasstel wat in die moderne era van waarde is.

Sekere kwelpunte en probleme word vanuit 'n ander perspektief belig en daar word opnuut daaroor besin. Die postmodernisme is op probleme en tekortkominge gegrond wat oor jare heen in moderne samelewings opgemerk is. Van hierdie probleme is besoedeling, verkeersdrukte, stres en 'n gejaag na niks.

Postmodernisme kan ook beskou word as 'n wydlopende lewensgevoel, wat die bestaan van meestersvertellings of dominante verhale (wat ewig vasstaan en waar is) ontken. Orde en sekerheid is nie te vind nie en morele konsensus, die waarheid en die beste manier van leef, is nie haalbaar nie. Daar is nie een korrekte interpretasie van 'n teks nie, omdat die betekenis van dinge (wat deur taal gedra word) oop en onderhandelbaar is. "One insight that postmodernism has correctly seen is that all our knowledge is held from a particular perspective, or to put it differently, is based on our own presuppositions" (Erickson 1998:154).

Dis so goed as om te sê dat 'n ander persoon verkeerd is, net omdat sy siening van joune verskil. Dit is om in te beweeg in 'n ander persoon se perspektief en om vanuit sy voorveronderstellings te dink.

It means that we will have to listen to the deconstructionist, rather than just talking, which tend to be an occupational disease of both clergypersons and sometimes of lay Christians. We will need to look through our deconstructionist's eyes long enough to understand why for him or her the view makes good sense (Erickson 1998:155).

Dit is belangrik om genoeg tyd te neem om te luister, opreg en eerlik te wees as ons eie interpretasie verkeerd was of as ons interpretasie om verstelling vra. Erickson (1998:155) stel dit so:

In initiating conversation with a deconstructionist, we may need to modify the way in which we do the leading or present the message. This may mean that a more narrative presentation, not in the hermeneutical or heuristic but in the communicational sense of narrative, will have to be the beginning of the conversation.

Die grootste gevaar van die postmoderne era lê dalk juis in die mentaliteit van “anything goes.” Die postmodernisme glo dat die moderne samelewing nie vooruitgang en bevryding deur die wetenskap bring nie. Allerlei soorte diversiteit soos ras, kultuur, godsdiens en morele beskouinge tas die homogeniteit van die moderne wêreld ernstig aan. Hierdie diversiteit word nog verder aangewakker deur die satelliet-televisie wat mense deel van gebeurtenisse wêreldwyd maak (Lötter 1995:15). Die postmoderne wêreld wil ‘n openheid teenoor dit wat anders is, vestig. Elke dag word ‘n mens deur die andersheid van mense gekonfronteer: mense van ander kulture, godsdienstige, morele oortuiging en seksuele oriëntasie. In Suid-Afrika is die voorbeelde legio.

Een manier van omgang is om alles af te wys, stil te maak en te ontken. Daar kan egter ook ‘n houding van openheid teenoor mense wat anders is, ingeneem word (Lötter 1995:15). Die postmoderne wêreld sluit by laasgenoemde aan en wil nie alle verskille verwyder of mense dwing om presies dieselfde te dink en te leef nie. Daar word geglo dat diversiteit ‘n samelewing kan verryk en ‘n verdraagsaamheid kan kweek. “Postmoderne denkers wil ‘n openheid vestig vir die waarde van dit wat ander kulture oplewer ” (Lötter 1995:16).

Erickson (1998:18–19) noem ‘n aantal basiese motiewe van die postmodernisme:

- Die objektiviteit van kennis word ontken. Kennis is nie ‘n neutrale manier van ontdek nie.
- Kennis is onseker en vooruitgang word verwerp. Die geskiedenis van die twintigste eeu bevestig dit. “Knowledge is personal and relational, historically and culturally conditioned, and therefore always incomplete” (Erickson 1998:88).
- Die waarheid word deur en vir die gemeenskap verfyn en alle kennis vind binne ‘n gemeenskap plaas.”The specific truths we accept, as well as the very conception of truth that we hold are conditioned by the group to which we belong” (Erickson 1998:88). Die waarheid is vir ‘n spesifieke gemeenskap waarheid.

- “Truth is not known simply through reason, but through other channels, such as intuition” (Erickson 1998:19). Die waarheid is sosiaal eerder as individueel. “The method of arriving at the truth is not simply through rational investigation, but includes such affective factors as emotions and intuition” (Erickson 1998:88).

Opsommerderwys sou dit beteken dat postmodernisme alle logiese positivisme, behaviorisme en ander kunsmatige wetenskaplike benaderings tot die realiteit verwerp. Dekonstruksie as ‘n vorm van die postmodernisme, verwerp die idee van enige soort objektiwiteit en rasionaliteit.” It maintains that all theories are simply worked out to justify and empower those who hold them, rather than being based on facts” (Erickson 1998:19). Alle kennis en gesprekvoering word vanuit ‘n bepaalde perspektief gedoen en elke perspektief is ewe waar en belangrik. Die postmoderne era wil die dominante verhale van patriargale gesinsisteme dekonstrueer, asook die posisie van vrou en kind in nuwe perspektief plaas.

The meaning of a statement is not to be found objectively in the meaning intended by the speaker or writer, but is the meaning that the hearer or reader finds in it.”What it means to me” is its meaning, even if that is quite different than what it says to you (Erickson 1998:19).

3.5 Teologie en die postmoderne wêreld

Rossouw (1995:27) is reg as hy sê dat die twee begrippe, teologie en postmodernisme oënskynlik niks met mekaar te doen het nie. Teologie het met die verstaan en uitleg van goddelike openbarings en postmodernisme met die wêreld van vandag te make. ‘n Onderskeid is nie nodig nie, want die teologie fokus juis op " die betekenis van goddelike openbarings vir die tyd waarin ons leef " (Rossouw 1995:27). Elke keer wanneer daar groot veranderings in die wêreld gekom het, het dit tot veranderings in die teologie gelei.

Die modernisme het 'n verandering in die teologie gebring. Hiervolgens moes alle teenstydighede in die teologiese kennissistiem uitgeskakel word. Elke uitspraak moes feitlik korrek en logies samehangend wees. Dit het alles beïnvloed, onder andere die prediking en veral die pastoraat, waar die klem op “reg weet” geval het (Rossouw 1995:28).

Die postmodernisme het 'n groot vraagteken agter dit alles kom plaas. Mense is dikwels so oorlaai met teologiese feite en logika, maar verstaan nie wat dit beteken om prakties as gelowiges te leef nie. Mense is op soek na verhale wat hulle kan wys hoe om reg te leef (Rossouw 1995:28). Mense wil in 'n postmoderne era graag weet wat dit beteken om in die praktiese omstandighede van elke dag 'n gelowige te wees. Verder wil die mens uit die kennis, feite en logikagreep van die modernisme ontvlug. Mense wil 'n emosionele beleving en uitlewing, gedra deur simbole en rituele, ervaar.

Die gelowige kan maklik verlore en onseker binne die skeptiese uitkyk van die postmodernisme en die verwerping van objektiewe waarheid voel. Tog glo die gelowige in een samebindende storie wat mense van alle tye insluit. Hierdie storie is die Bybelse narratief van 'n handelende God wat verlore mense red—meer nog: in die inkarnasie van Jesus Christus, bewys God sy oneindige liefde vir die sondaar. Erickson (1998: 90–91) haal Grenz aan as hy sê: “Because we believe that in Jesus Christ the Word became flesh, the story of God's action in Jesus Christ is the criterion by which all interpretations of reality are to be measured.” Dit is die blye boodskap vir alle mense en vervul die verlange en aspirasies van alle mense. Dit is die boodskap van hoop vir gesinne wat in die maalkolk van mishandeling vasgevang is —God se liefde en vergifnis vir mense met pyn en seer.

Die gevallenheid van die mens moet ons voortdurend daaraan herinner dat die sonde ons menslike verstand verduister. 'n Postmoderne teologie voel ongemaklik met die intellektuele outonomie van die individu, omdat dit die model van die modernisme was. God het ons nooit in isolasie gered nie, maar wel binne 'n gemeenskap (Erickson 1998:94).

Grenz (1996:168) sê: "Individuals come to knowledge only by way of a cognitive framework mediated by the community in which they participate." Hy gaan verder as hy sê dat dit wil voorkom of die gemeenskap die kognitiewe raamwerk vir kennis daar stel.

Verder word die mens se identiteit deur die vertel van sy lewens storie (wat altyd in die gemeenskap se verhaal ingebed is) gevorm. "The community mediates to its members a transcendent story that includes traditions of virtue, common good and ultimate meaning" (Grenz 1996:168).

Samevattend praat Grenz (1996:166ev) graag van 'n postmoderne teologie wat die volgende kontoere vertoon: dis postindividualisties, postrasioneel, postdualisties en postintellektueel van aard.

Die moderne wêreld, gekenmerk deur vordering, vooruitgang en dinamika, het 'n groot groep mense as't ware uit die hoofstroom van die lewe gestoot. Met die geweldige vooruitgang op wetenskaplike en tegnologiese gebied, het heelwat vroue, arm mense, gestremdes en enkelouers en kinders die slagoffers van 'n moderne wêreld geword. Die postmodernisme wil juis by hierdie groep mense aansluit en hul stemme laat hoor. Die kind in 'n mishandelende gesinsisteem het sterk op die voorgrond getree en vra opnuut om gehoor te word. Dit het in die teologie neerslag gevind. Dink maar aan die bevrydingsteologie, die feministiese teologie en omgewingsbewustheid. In 'n postmoderne paradigma het die wêreld klein geword, 'n "global village" (Rossouw 1995:31). Nasionale probleme word aan die hele wêreld bekend gemaak en die isolasie tussen volkere, lande en kulture het vir interaksie plek gemaak. Die wêreld wat tot 'n globale dorpie gekrimp het, het die teologie gedwing om met ander oë na mense, godsdienste en die pastoraat te kyk.

Van die begin van die Westerse kultuur af, is die mag van die woord in mense se lewens besef. In die postmoderne era is opnuut besef dat taal nie maar net nog 'n menslike eienskap is nie, maar menslike bestaanswyse moontlik maak (Van der Merwe 1995:56).

Tradisie, godsdiens, kultuur en wetenskap sou onmoontlik gewees het as dit nie vir die mens se taalvermoë was nie. Van der Merwe (1995:57) is van mening dat dit juis die mens se taalvermoë is wat van die mens die kroon van die skepping en die beelddraer van God maak. Hierdie siening wen al hoe meer veld.

Taal is die gereedskapskis wat gebruik word om die wêreld te vorm en te omvorm. "Nog nooit voorheen was taal so allesbepalend vir die mens nie" (Van der Merwe 1995: 57). In die postmoderne tyd speel die hele bestaan van die mens in 'n woordewêreld af.

3.6 'n Christelik antropologiese perspektief

Ek wil graag kortliks 'n aantal perspektiewe bespreek om sodoende tot 'n verantwoordbare Christelike antropologie te kan kom. Die volgende perspektiewe geniet aandag:

3.6.1 Verbondsperspektief

3.6.2 Holistiese perspektief

3.6.3 Verhoudingsperspektief

3.6.4 Samevatting

3.6.1 'n Verbondsperspektief

In die reformatoriese tradisie is die verbond as agtergrond waarteen die verhouding tussen God en mens geteken word, gesien. Daar is toenemende konsensus onder geleerdes om die antropologie in die *verbond* te begrond.

König (1991), Vos & Pieterse (1992) neem die verbond as vertrekpunt. König hanteer eers die verbond en die betekenis daarvan vir menswees en gaan dan verder om 'n antropologie aan die hand van die beelddraergedagte te ontwikkel en dan die antropologie in God te fundeer en aan Christus te normeer.

Vos & Pieterse (1992:151) sê dat God se verhouding met die mens en die wêreld in die konsep soos die verbond gegiet word en as 'n breë teologiese raamwerk waarbinne die mens teenoor God reageer, dien. Verder plaas die verbond die mens as individu en gemeenskapswese binne 'n kommunikasieraam.

Ten diepste het die mens 'n behoefte aan 'n liefdevolle en vriendelike verhouding met God. Sy ontwikkeling tot volwasse mens geskied deur ander mense en vind vergestaltung in goeie en gesonde verhoudings met sy medemens en 'n behoefte aan hoop en uitsig op 'n toekoms. "In hierdie proses van kommunikasie en relasie met God, met mekaar en met die natuur, word die mens tot identiteit en tot volwassenheid gevorm" (Vos & Pieterse 1992:150). Die antropologiese teorie word vanuit 'n prakties-teologiese perspektief ontwerp. Van der Ven (1990:149) sê dat dié soort teorie op teologiese status aanspraak maak en indien daar nie logiese weerspreking is nie, dit selfstandig, voldoende en noodsaaklik is. Die volgende vyf momente van 'n verbondsperspektief wat vanuit die antropologiese teorie aan die beurt kom, word kortliks bespreek:

- Die verbond
- God se koms na die mens en wêreld
- 'n Versteurde verhouding met God
- Die herstel van die verhouding met God
- Verbond en Koninkryk

□ Die Verbond

Die verbond word as kern vir 'n basisteorie gekies. Die verbond moet hermeneuties-kommunikatief verstaan word. Dit beteken dat die verbond uit sy Bybelse verpakking gehaal moet word en in die hede geïnterpreteer moet word. Die verbond is 'n belangrike motief in die Ou en Nuwe Testament. "n Keuse vir die verbond as raamwerk vir 'n antropologiese basisteorie sluit nie ander tekste uit nie, maar vra aandag vir die perspektiewe wat deur die verbond vir 'n antropologie ontsluit word" (Vos & Pieterse 1992:151).

Die verbond lê binne 'n breër teologiese raamwerk, wat God se verhouding met die mens en die wêreld genoem kon word (Vos & Pieterse 1992:151).

□ God se koms na die mens en wêreld

God het die hele skepping tot stand gebring en die heelal as ruimte van sy Heerskappy geskep. In hierdie wêreld stel God die mens as Sy verteenwoordiger en kroon aan (Genesis 1:27). Die mens as beelddraer beteken dat die mens toegerus en bestem is om God in die wêreld te verteenwoordig, vanweë 'n baie besonderhede verhouding met God (Vos & Pieterse 1992:151). Hierdie verhouding maak dit moontlik dat die mens met God kan praat en dat God na die mens kan luister. Die mens ontvang ook die opdrag om te heers (Genesis 1:28).

□ 'n Versteurde verhouding met God

Die volmaakte verhouding tussen God en mens word met die sondeval (Genesis 3) verpletter. Eers is die mens ongehoorsaam en pleeg dan moord (Genesis 4). Vervolgens het die mens vir hom probeer naam maak en die grens tussen God en mens oorskry (Genesis 11:1–9). Die mens word in al sy verhoudings versteur en sy verhouding met God verander van geluk en vrede na vrees (Heyns 1974:129ev). Die mag van die dood word 'n werklikheid en die mens betree die pad van moeite, ellende, skeiding en sonde.

Na die sondeval kom daar 'n skeiding in al die mens se verhoudings en staan die mens se totale lewe voortaan onder die vloek (Vos & Pieterse 1992:151–152).

□ Die herstel van die verhouding met God

Die sondeval beteken nie die einde nie, maar 'n nuwe begin. God se reddende genade bewaar die totale skepping van ondergang. Uit genade reik God uit na die mens en bring 'n verbondsverhouding tot stand. God verwag van die mens om die bepalings van die verbond na te kom. So ontstaan 'n wederkerige verhouding wat van wedersydse vertrouwe en dialoog spreek (Vos & Pieterse 1992:157).

Die woord verbond vat die genadige optrede van God teenoor mens in een woord saam. Genesis 17 beskryf hierdie liefdevolle verbintenis van God met die mens. Vos & Pieterse (1992:153) druk dit so uit: “Die verbond is ‘n lewende, dinamiese verhouding waarin ‘Ek’ en ‘jy’ aan mekaar verbind is.” Dis ‘n blywende verbond wat op die blywende trou van God dui en wat in ‘n reeks beloftes uitloop.

In die Nuwe Testament word God se trou deur die sakrament van die doop verseël (Vos & Pieterse 1992:153). God neem altyd die inisiatief. Hy het dit met die verbond gedoen, in die koms van Jesus Christus en so ook by die doopgebeure. Dit bevestig opnuut Sy liefde en genade vir die kroon van Sy skepping. Juis omdat die verbond ‘n noue verbintenis aandui, word van die mens verwag om in alle omstandighede en alle tye en plekke opreg en onberispelik naby en voor God te leef. “Wie aan die wet wat volmaak, betroubaar, reg, suiwer, rein en waar is, vashou, leef moreel reg voor God” (Vos & Pieterse 1992:155).

In die versoeningswerk van Jesus Christus het die gebroke mens weer ‘n kans op herstel. Christus kom herstel die gebroke verhouding en kom demonstreer opnuut God se liefde, sorg en genade.

□ Verbond en Koninkryk

Die verbond as konsep vir ‘n antropologiese teorie word verder deur die koninkryksbegrip verhelder. Jesus is Immanuel, God met ons (Matteus 1:23). God is deur Jesus Christus in die verbond by ons teenwoordig. Die geluk, vreugde, vrede en eindbestemming van die mens is vir God so belangrik, dat Hy, God, in Jesus Christus met en by ons wil wees. Die voltooiing van die verbond vind plaas, wanneer God by ons kom woon en Hy alles in almal sal wees (Vos & Pieterse 1992:155).

Die Koninkryk van God kry in elke mens (as Verbondsgenoot) gestalte, as die mens die waardes van God se ryk erken en daarvolgens in sy persoonlike, gemeentelike en gemeenskapsbestaan lewe. Vos & Pieterse (1992:156) noem hierdie waardes van God se koninkryk: *liefde, geregtigheid, vrede en hoop*. Eerbied vir hierdie waardes beteken ook eerbied vir God en die naaste.

Om God te eer, lief te hê en in Hom te glo, gee aan hierdie waardes uitdrukking. Om jou medemens in alle opsigte menswaardig te behandel, gee eweneens uitdrukking aan hierdie waardes. As ander mense behandel word soos jy behandel wil word (Matteus 7:12), moet daar van respek, eerbied en liefde vir ander mense sprake wees, ongeag die feit dat hulle anders as ek is, dink of optree. Ander se behoeftes en belange weeg dan swaarder (Vos & Pieterse 1992:157). Die gesin waarin kindermishandeling voorkom, sukkel om hierdie waardes uit te leef, want skuldgevoelens en gebrokenheid verduister God as vennoot.

In die daaglikse praktyk beteken dit dat die mens in gehoorsaamheid naby die Here leef. Die gelowige leef die wil van God onder leiding van die Heilige Gees uit. Fowler (1987:21) gebruik die begrip *roeping* (vocation) om die mens se lewe en prioriteite in verbondenheid met God te beskryf.

Vocation is the response we make with our total selves to the call of God (acknowledged or unacknowledged) and to God's call to partnership. In this more comprehensive sense, vocation refers to the orchestration of our leisure, our relationships, our work, our private lives, our public lives, and the resources we steward. It is the focusing of our lives in the service of God and in the love of the neighbor (Fowler 1987:32).

Die moment wanneer die mens as vennoot van God in hierdie wêreld leef, kan hy nie anders as om in God se skepping, Sy heerskappy en Sy bevrydings- en verlossingswerk te deel nie. Fowler (1987:48–49) sê dat 'n vennootskap in die heerskappy van God, onder andere die bevordering van moraliteit ten doel het. Heerskappy beteken die vestiging van ordentlikheid en geregtigheid in die verhoudings binne gesinne, samelewingsinstellings en volkere.

Hierdie vennootskapsrol van die mens kom binne die konteks van die verbond tot sy reg. Die gelowige vind sin en betekenis vir sy lewe in sy roeping om as vennoot van God oral en altyd te leef soos God dit wil hê. God herskep die mens deur sy Woord en Gees en gee aan hom 'n nuwe humaniteit wat na die beeld van Christus gevorm word (Pieterse 1991:10). As nuwe mens en as God se bondgenoot begin hy die waardes van die Koninkryk uitleef. Hierdie waardes is vroeër *liefde, geregtigheid, vrede* en *hoop* genoem (Pieterse 1993:166). Dit is my mening dat 'n Christelike antropologie nie anders kan as om 'n teologie van die toekoms te verdiskonteer nie.

Heyns (1981:139) en Vos & Pieterse (1992:150) sê dat, volgens die Skrif, die mens volgens God se plan met sy lewe op weg is na die verwerkliging van daardie plan. Die toekoms waarheen die mens op pad is, is onbekend, maar die God van daardie toekoms is nie onbekend nie. Die mens is soos 'n pelgrim deur die hede op pad die toekoms in. "Menswees is lewe-met-die-oog-op-die-toekoms en dit het as noodwendige keersy 'n lewe-by-die-eis-van-elke-dag" (Heyns 1981:140).

Volgens Van der Ven (1990:54) maak die hermeneutiek erns met die verstaan van die historiese betekenis van 'n teks in sy konteks. Daar word na die betekenis van 'n teks gevra deur die perspektief van die hede. "Die ontdekking van die sin van die teks vir die persoonlike en gemeenskapslewe hier en nou, kom nie deur die aanwending van 'n reeks bestaande betekenis tot stand nie" (Vos & Pieters 1992:156). Dit is twee horisonne wat versmelt. Die een horison is die religieuse teks as normatiewe komponent en die ander horison is die huidige situasie.

Hermeneutiek beteken dat mense met hul geloofservaringe hier en nou kan leef en die skadu van die breuk tussen God en mens, in sy verhoudinge kan bestaan. God nooi die mens tot dialoog, vertrouwe en 'n gehoorsame lewe in oorfloed uit. Die liefdesgebod (Matteus 22:34–40) gee die riglyne vir 'n gelukkige en vreugdevolle lewe voor God. Iemand wat hiervolgens lewe, leef moreel reg voor God en sy naaste.

Die Gereformeerde Kerke in Nederland het 'n sinvolle bydrae ten opsigte van die verbond gemaak. In 'n rapport getiteld, *In liefde trouw zijn* (1983), word na die basiese verbondswaardes verwys. God het 'n verbond as 'n ruimte vir vryheid en liefde tot stand gebring. Die basiese verbondswaardes is: *liefde, vryheid* en *verantwoordelikheid*. Hierdie waardes word in die verslag vir enige seksuele verhoudinge vertaal: *wederkerigheid, duursaamheid, vryheid* en *veiligheid* (*In liefde trouw zijn* 1983:33). Ek ondersteun hierin die siening van Müller (1996:48) dat dié rapport ongelukkig hierdie norme net op 'n horisontale vlak en nie op 'n vertikale verhouding met God verdiskonteer nie. Hy gaan verder en sluit dan ook by die verbondsbenadering aan. God en sy rol in menslike verhoudings word in dié benadering genoegsaam beklemtoon. Müller (1996:48) is van mening dat geen huwelik en gesin gesond kan funksioneer, sonder die norm van *wederkerigheid, vryheid, duursaamheid* en *veiligheid*, asook die verbondsbenadering waarin die rol van God in menslike verhoudings uitgespel word nie.

3.6.2 'n Holistiese perspektief

Die mens as eenheid binne vele verhoudings, is die vertrekpunt van hierdie perspektief. 'n Christelike antropologie kan nie anders as om erns te maak met die mens as *eenheidswese* wat *in vele verhoudings* gewikkel is nie. Die mens as eenheidswese word deur verskeie geleerdes onderskryf. (Kyk Dingemans 1986:74; Berkhof 1979:196 en Heyns 1981:120). Die mens is 'n persoon met 'n persoonlikheid en gawes. Die totale mens (kognitief, konatief en affektief) is in alles van God afhanklik en behoort aan Hom (1 Korintiërs 6:13) en is iemand in wie die Heilige Gees woon (1 Korintiërs 6:19).

Hierdie holistiese blik op die mens vra dat al die aspekte van die mens se sisteem in die oog gehou moet word. Die mens beleef sy menswees binne 'n web van verhoudings. Die mens kan dus nie tot 'n enkele rol of verhouding gereduseer word nie. (Pieterse 1988:184; König 1991:4 ; Dingemans 1986:72). Die mens vind sy identiteit, sin en etiese imperatief in die ander mens (Van Niekerk 1992:73). Dus, die mens is 'n eenheidswese wat in veelvoudige verhoudings bestaan en wat as geskape beeldraer van God, deur die sonde verskeur is, maar die waarborg van 'n nuwe lewe, in die verlossingswerk van Christus het (Romeine 5:12–21).

3.6.3 'n Verhoudingsperspektief

Heyns (1981:127) beskryf die mens as 'n verhoudingswese en noem ses verhoudings waarin die mens staan, naamlik :

- In verhouding tot *God*
- In verhouding tot sy *medemens*
- In verhouding tot *homself*
- In verhouding tot die *natuur*
- In verhouding tot die *kultuur*
- In verhouding tot die *struktuur*

König (1991:4) meld ses fassette van menswees wat bevestig dat die mens aan sekere basiese verhoudings gebonde is. Benewens die verhoudings tot God, medemens en natuur, noem hy ook dat die mens *omgewingsvry* is, oor die *vaardigheid van taal* beskik en 'n *historiese wese* is.

3.6.4 Samevatting

Om saam te vat: " 'n Verbondsantropologie gee ruimte vir God om God te wees, vir die mens om mens te wees en vir die wêreld om wêreld te wees" (Vos & Pieterse 1992:157). Die Christelike antropologie binne die raamwerk van die verbond, hou bepaalde implikasies vir die pastoraat in.

Uit bogenoemde kan die volgende dus van die mens gesê word:

- Die mens is 'n eenheid—liggaam en siel—met ander woorde, 'n eenheidswese, met sy eie unieke geskiedenis en potensiaal. Die mens leef in 'n netwerk van verhoudings en moet daarom in sy ekosisteem verstaan word.
- Godsdienst is 'n verhouding en nie iets wat op die mens geplaas word nie. Die primêre verhouding van die mens, is sy verhouding met God. Alhoewel die sonde die mens se potensiaal belemmer en sy verhoudings ontwig, herstel die Heilige Gees weer hierdie verhoudings deur die wedergeboorte.

- Elke persoon is uniek. Mense kan nie in hokkies en vakkies geplaas word nie, want elke mens se kulturele, sosiale en ekonomiese konteks en reaksie op sy omgewing, is verskillend.
- Die mens is 'n verbondswese. 'n Mens kan nie buite die verbond beskou word nie, want die verbond verteenwoordig herstelde verhoudings. God het die mens tot vennootskap in Sy plan geroep.
- In die gesin waarin mishandeling voorkom, ontbreek die waardes van die Koninkryk dikwels (liefde, geregtigheid, vrede en hoop), omdat die gesin en die kinders spesifiek, nie hul Goddelike doel bereik nie. Hierdie waardes maak eerder plek vir geheime, hartseer, wanhoop en skuldgevoelens.

3.7 'n Christelik pneumatologiese perspektief

'n Christelike antropologie kan nie beskryf word sonder 'n besinning oor 'n Christelike pneumatologie nie. Vos (1988:203–204) stel dit treffend deur die teologie met 'n spinnerak te vergelyk. Wanneer die teoloog die pneumatologie aanraak, kom die Christologie en antropologie in beweging. In die spinnerakbeweging word dit duidelik dat die Gees die mens in die heil wat Christus verwerf het, laat deel kry. Vos (1988:204) praat van die *simbiotiese werk van die Heilige Gees*. Dit beteken dat die Gees dit moontlik maak dat die gelowige se saamlewe met Christus 'n daaglikse werklikheid word. Die mens word deur die Heilige Gees vernuwe en verander. Die treffende vers in 2 Korintiërs 3:18b lees: "Ons word al meer verander om aan die beeld van Christus gelyk te word. Die heerlijkheid wat van ons uitstraal, neem steeds toe. Dit doen die Here wat die Gees is." (Nuwe Afrikaanse Vertaling 1983: 235). Deur die vernuwende werk van die Heilige Gees, kan mense begin droom oor 'n beter wêreld waarin mense nuut en goed kan lewe.

Vir die pastoraat is hierdie simbiotiese werk van die Gees onontbeerlik. Wanneer die pastoraat die misterieuse werk van die Heilige Gees misken, word die belangrike rol van die *Gees as Brugbouer en Parakleet* verloën. Heyns (1981:292) sê dat die betekenis van Brugbouer juis is om bymekaar te bring. Die Gees wil die mens en die Woord, die mens en die toekoms, God en die wêreld *bymekaar uitbring*. As parakleet (Johannes 14:16 en 1 Johannes 2:1) is die Gees die advokaat, trooster en helper. “As Voorspreker wil Hy juis Jesus tot ‘n werklikheid in die lewe van die mens maak” (Heyns 1981:292). Deur die begeleiding van die Heilige Gees, word die mens in nood op die toekoms gerig, met gevolglike hoop, nuwe groeipotensiaal en oorwinning (Müller 1996:85). Onder leiding van die Heilige Gees ontdek die mens homself, word hy toegerus en bereik hy sy bestemming as God se kind. Verder pas die Heilige Gees die werklikheid van die verlossingslewe, op alle aspekte van die gelowige se daaglikse lewe toe (Louw 1990:140).

Die Bybelse antropologie kan nie sonder ‘n pneumatiese karakter bestaan nie. Die Heilige Gees stel die mens in staat om voortdurend en doelgerig in heiligheid, diensbaarheid en aanvaarding van God se genade te groei (Louw 1990:173–174). In Christus het God die Vader die sondige wêreld vir Hom toegeëien en in die Heilige Gees gaan Hy voort om Sy doel met die wêreld te bereik.

In die narratiewe benadering gaan dit veral oor God se verhaal wat ‘n verhaal van betrokkenheid by die mens is. “Die Gees maak ons sensitief vir die empiriese werklikheid rondom ons...” (Müller 1996:51). Die pastoraat het ten diepste met die versorging van lidmate se geloof, met die oog op groei na volwassenheid, te make. Die mens in sy konkrete lewensituasie word versorgend en vergesel van ‘n gespreksgenoot, by Christus uitgebring. Die pastoraat as paraklese, bring God en mens binne sy konkrete lewensituasie by mekaar uit. Dis die mens in nood wat God se liefde en versorgende omgee, opnuut ontdek. (Romeine 12:1; 2 Korintiërs 1:3; Kolossense 3:12). Die Heilige Gees stel die mens in staat om in watter gebeure ookal, die lewende en handelende God te ontdek (Heyns 1981:298).

Die pastoraat as paraklese en sorg, bring die mens se verhaal en God se Verhaal bymekaar. Dit is altyd God wat via mense met mense deur die Heilige Gees handel. Die rol en werk van die Heilige Gees is onontbeerlik en maak ons handeling sinvol. Onder handeling word verstaan "om doelbewus onder die kontrole van die een wat handel, in die loop van dinge in te gryp, met die doel om veranderinge te bring, met die oog op die ideale situasie van die komende Koninkryk van God" (Pieterse 1991:52). Hierdie handeling word in geloofsgebeure voltrek, waar mense met mekaar praat, in die geloof dat God in Jesus Christus deur die werking van die Heilige Gees, die Derde Persoon in die gesprek sal wees.

Die Heilige Gees is onmisbaar in die skep en onderhouding van verhoudings tussen God en mens en tussen mens en mens. Dan kom daar verandering en bevryding in mense se lewens en breek die Koninkryk van God aan (Pieterse 1991:52).

Cavanagh (1993:207) skryf in 'n treffende artikel dat die basiese doel van berading in die algemeen en in pastorale berading in die besonder, daarop ingestel is om mense te verander. Dit is nie 'n verandering op behavioristiese vlak nie (Gerkin 1984:144), maar 'n verandering wat vanuit die toekoms en nie die verlede nie, plaasvind (Müller 1996:29). God is altyd deur die Heilige Gees besig om 'n nuwe begin te maak, afgesien en ten spyte van die verlede (Müller 1996:29). Verandering vind deur 'n grondige herskryf van die lewensverhaal tot in sy kern, plaas. Dit is die omkeer, delf en herontdekking van al die onontginde potensiaal, begelei deur die werking van die Heilige Gees, wat verandering moontlik maak. Die Heilige Gees begelei die mens tot selfinsig, insig in sy eie sondegebrokenheid en die wonder van die verlossing in Jesus Christus.

3.8 'n Teologies-etiese beskouing van die gesin, kind en kindermishandeling

3.8.1 Die gesin teologies-eties beskou

Kindermishandeling in enige vorm is en bly 'n sensitiewe saak waarvoor mense nie maklik praat nie. Van die predikante met wie ek gesels het, sê almal dat hulle nie

eens bewus is van kindermishandeling in hulle gemeente nie. Die gevalle wat daar was, is deur maatskaplike werkers hanteer en geen geval is by die predikant aangemeld nie.

Uit die algemene literatuur oor kindermishandeling, moet die gevolgtrekking gemaak word dat die predikant in 'n groot mate as hulpbron geïgnoreer word. Die kerk kan egter nie sit en wag op uitnodigings en erkennings van buite nie (De Jongh Van Arkel 1984:55). Daar sal duidelike betrokkenheid en inisiatief van die kerk en teoloë by die groeiende probleem van kindermishandeling moet kom.

Die rol wat die kerk speel as dit by kindermishandeling kom, is gewoonlik in sy etiese beskouing en morele oordeel van die situasie gegrond (Browning 1983:13,18). 'n Eensydige verwysingsraamwerk plaas die simptoom (mishandeling) nie binne konteks nie (De Jongh Van Arkel 1984:58). Gedrag kom nie geïsoleerd voor nie, maar in verhouding met ander gesinslede binne spesifieke situasies. Ouers en gesinne in nood beskou dikwels die predikant as rigied en sonder veel begrip. Soms is hulle siening dat die predikant met vaste, vooropgestelde idees en eensydige vooroordele sit en hulle krisis, in hierdie geval, kindermishandeling, nie sal verstaan nie (De Jongh Van Arkel 1984:58). "Sosiale vraagstukke en veranderinge het teoloë gedwing om hulle eie denkpatrone en kategorieë te herevalueer" (De Jongh Van Arkel 1984:58).

Die kerk kan 'n omvattende bydrae in die hulpaksie en besinning oor kindermishandeling lewer. "Teoloë moet meer en dieper oor humaniteit as Goddelike skeppingswese besin, asook in watter mate die een mens mag oor 'n ander kan uitoefen" (De Jongh Van Arkel 1984:59). *Alle mense is na die beeld van God geskape. Alle mense is uniek, besonder en in gelyke waardigheid voor God.* Mishandeling tas die menswaardigheid van die mens aan en die kind word 'n pion in die misbruik deur ander. Die mens word in sy reg, wat God aan hom gegee het, kragtens sy besondere posisie voor God, aangetas en verneder.

Volgens De Jongh Van Arkel (1984:60) word talle etiese vrae deur kindermishandeling onder die soeklig geplaas en dit word hier slegs ter wille van nadenke genoem.

- Seksuele of selfrelasie-etiek is by mishandeling ter sprake.
- Egskeiding
- Moet die skuldiges by mishandeling gestraf word?
- Watter tipes straf is in die kerk, maatskappy en juridies ter sprake?
- Hoe oordeel die kerk oor die intieme ondervragingsmetodes wat in howe ter sprake kom?

Etiek het met reg en verkeerd, goed of kwaad, te doen. Volgens Rossouw (1995:47) kan etiese optrede in twee kernwoorde beskryf word, naamlik die *goeie* en die *ander*. “ Etiese optrede kan daarom kortweg as daardie soort optrede beskryf word wat op dit wat vir jouself, asook vir ander goed is, fokus” (Rossouw 1995:47). Wanneer Paulus oor etiek praat, praat hy teologie. Hy maak nie ‘n definitiewe onderskeid tussen etiek en teologie nie, omdat hy God se werk as die verhaal van die transformering van mense na die beeld van Christus weergee.

Romeine 12:1 handel oor die nuwe lewe in Jesus Christus en bevestig hierdie opmerking as hy sê dat ons onself vir God moet gee, as lewende en heilige offers, wat vir Hom aanneemlik is.

In die *Middeleeue* was daar konsensus oor wat reg en verkeerd is. Die skema van Aristoteles met sy drie stappe, kon in enige situasie toegepas word. Eerstens moes jy verstaan hoe die mens in sy natuurlike toestand is. Tweedens, moes jy weet wat die doelwit, waarna die mens streef, is. Derdens moes reëls en riglyne neergelê word wat die mens kon help om vanaf sy natuurlike toestand tot sy doelwit te kan beweeg (Rossouw 1995:48).

Hierdie situasie het baie verander met die koms van die *moderne era*. Die kerk en daarmee saam ook die skema van Aristoteles het hulle oorheersende posisie in die samelewing verloor. Die kerk was nou nie meer die gesagsinstansie wat bepaal wie die mens is en wat sy doelwit is nie. Die moderne mens was vasgevang in etiese onsekerheid, want daar was nie meer 'n neutrale skeidsregter om te bepaal wat reg en wat verkeerd is nie. Etiese vraagstukke het meer geword en die antwoorde minder. Daar is toenemend en met sekerheid oor wat "is" gepraat, maar nooit oor wat "behoort te wees" nie (Rossouw 1995:50). Anders gestel, die gebrek aan konsensus oor etiese kwessies in die moderne era, het daartoe gelei dat mense nie meer gretig is om voor te gaan met die debat oor wat reg en wat verkeerd is nie.

In die *twintigste eeu* het die debat oor etiek weer opnuut begin. Ontnugtering met die wetenskap, wat steeds 'n beter wêreld wou skep, is deur die vernietiging van miljoene mense in die Tweede Wêreldoorlog op die spits gedryf. Die natuur het ook al meer onder die wetenskap se vooruitgang begin ly (Rossouw 1995:50). Die tyd vir herbesinning oor die moderne wêreld en sy waardes, het aangebreek. Daar kan nie langer net op feite gekonsentreer word nie. Die belangstelling in allerlei etiese vraagstukke is die resultaat van hierdie herbesinning.

In die postmoderne era is die tergende vraag nog steeds: hoe kan daar vooruitgang oor etiese kwessies in 'n wêreld van uiteenlopende en dikwels botsende waardes wees? (Rossouw 1995:51). Sommiges wil die ou bestel van 'n etiese konsensus najaag; andere wil van etiese nadenke vergeet, omdat verskillende mense verskillende opinies en waardes het.

Rossouw (1995:51) is van mening dat die botsende standpunte as 'n feit aanvaar moet word, maar dat die verskillende perspektiewe in 'n dialoog met mekaar betrek moet word. Ek is van mening dat die dieperliggende waardes van God se Woord weer herontdek moet word en dat norme en waardes vir vandag hieruit moet voortvloei.

Joubert (1996:45) is van mening dat die huwelik 'n religieuse instelling is. Dit lig die huwelik uit die stereotipe groef van die eerste eeu en plaas dit binne die raamwerk van mense se verhouding met God. Jesus beskou die man en vrou as gelykwaardig voor God wat binne die huwelik mekaar "...in 'n omvattende liggaamlik-geestelike gemeenskap tot mekaar bevind" (Joubert 1996:45).

Jesus se selfoorgawe aan die kruis en Sy verhouding met Sy kerk vorm volgens Paulus, die fondament van die huwelik (Efesiërs 5). Die huwelik moet hieruit verstaan word en die egliede se gedrag jeens mekaar word hiervolgens gemodelleer (Joubert 1996:45).

Die huwelik is die aangewese plek vir seksualiteit waar dit met wedersydse respek en agting vir mekaar gepaard gaan. Seksualiteit met 'n kind in 'n gesin, gaan teen die grein van God se bedoeling met die huwelik in. "Man en vrou se seksuele behoeftes moet ook deurentyd op mekaar gerig wees" (Joubert 1996:45).

Volgens Genesis 1 is man en vrou gelyk geskep en saam die opdrag gegee om in verantwoordelikheid teenoor die res van die skepping te leef. Albei is na die beeld van God geskep en albei is die kroon van die skepping.

In Genesis 2 word die vrou uit die man geneem en as sy helper geskep. Die vrou is die man se hulp en die een wat saam met hom loop en werk, omdat sy soos hy is, volgens die beeld van God (Heggen 1989:85). Deur die sondeval (Genesis 3) het God se plan vir man en vrou, as onderdanig aan mekaar en as heersers oor die aarde, in gedrang gekom.

In the beauty of committed marriage two persons can satisfy their needs for love, companionship, sexual fulfillment, and security. The children of that home can enjoy security, trust, and steady growth to maturity in an atmosphere of committed love (Monfalcone 1980:18).

Die sogenaamde Bybel-model vir gesinne word dikwels gepropageer. Dis 'n pa wat sy gesin as hoof lei en buite die huis as broodwinner werk. Die ma, onderdanig aan pa, neem volle verantwoordelikheid vir die huishouding en die kinders.

Dit is haar hoogste prioriteit totdat die kinders die huis verlaat. Dan eers kan die ma, met die nodige toestemming, 'n beroep beoefen. "The appropriate between genders is one of rule and obedience, of dominance and submission" (Heggen 1989:86).

Jesus Christus het kom demonstreer hoe interpersoonlike verhoudings in die nuwe bedeling daar uitsien. Matteus 20:20–28 en Efesiërs 5:21–6:9 sê iets van hierdie nuwe verhoudings waarin mense staan. "As long as a patriarchy is supported and male dominance is considered the appropriate model for human relationships, sexual abuse of children will continue" (Heggen 1989:87).

In 1 Timoteus 3:2–4 word van die ouderling verwag om sy eie huishouding goed te beheer en in alle opsigte gesag oor sy kinders uit te oefen. Deur die jare heen is fisiese straf gebruik om hierdie gesag oor kinders te handhaaf. Heelwat gedeeltes in Spreuke ondersteun hierdie gedagte (Kyk Spreuke 13:24; 23:13; 10:13; 12:1; 13:1; 15:5; 17:10; 19:18; 19:29; 22:15; 26:3; 29:15, 17).

Teen hierdie agtergrond kan die vader maklik as die woeste, ernstige outoritêre gesag wat met mag sy kinders beheer, gesien word en die moeder as die liefdevolle versorger. "Children respect and fear the father but love the mother affectionately even after they are married" (Pilch & Malina 1993:129).

Die Nuwe Testament dra die boodskap van verlossing en bevryding, van skeidsmure wat afgebreek is. Natuurlike verskille tussens nasies, klasse en geslagte word deur Jesus Christus opgehef (Galasiërs 3:27–28 en Lukas 4:18–21). "Met so 'n boodskap het die kerk 'n raamwerk om mee te werk, maar ook 'n opdrag om betrokke te raak" (De Jongh Van Arkel 1984:62). Dit gee vir soveel gesinne waarin kindermishandeling voorkom, hoop en 'n nuwe toekoms....

Van Leeuwen (1990:234) stel God se verlossingsplan, in aansluiting by bogenoemde, so:

...an unfolding drama in which God's salvation is made available to more and more groups previously considered marginal. Salvation and equality of access to its privileges and responsibilities, is not just for Jews, but for non-Jews; not just for free persons, but for slaves; not just for men, but for women—and so on, in keeping with the principle Paul enunciated in his original letter to the Galatians (3:28).

Dit is waar dat God graag man, vrou en kinders emosioneel, geestelik en fisies gesond binne die gesinsisteem wil sien leef. Maar wanneer gesinslede geweld, mishandeling en onveiligheid beleef, moet die kerk "...wisely struggle to find God's permissive will amidst human brokenness. Human beings must not be sacrificed on the altar of devotion to marital permanence" (Heggen 1989:93). Die gesin moet 'n veilige hawe vir elke gesinslid wees waar elkeen se diepste behoefte aan liefde, geborgenheid, aandag en veiligheid bevredig word (Monfalcome 1980:23). "In a atmosphere which glorifies suffering, females tend to see abuse as their cross to bear, as their way of identifying with the sufferings of Christ" (Heggen 1989:94).

Terapie fokus op 'n herstelde lewenspad, waarin verlede en hede op 'n heerlike toekoms uitloop. Wat in die verlede gebeur het, moet uitgepraat word en betekenis kry, sodat die slagoffers weer sinvol met die hede op pad na die toekoms kan wees. In gesinne waarin kindermishandeling voorkom, het albei ouers, sowel as die kinders heling nodig. Dis 'n lang proses van "...repentance, restitution, forgiveness and reconciliation" (Heggen 1989:123). Vier begrippe word kortliks bespreek, na aanleiding van die werk van Heggen (1989).

- **Berou**

In die Nuwe Testament word die woord *metanoia* gebruik om iets van 'n totale denkverandering weer te gee. Die woord word ook as *bekering*, 'n *wegdraai van 'n sondepad* en 'n *terugdraai na God* vertaal. Bekering vra 'n diepe berou en hartseer oor dit wat verkeerd is. "Forgiveness without repentance may make the community feel better, but it is not a healing experience, either for victim or perpetrator" (Heggen 1989:124).

Hierdie egte berou is meer as net om te sê: "Ek is jammer, dit sal nie weer gebeur nie." Dit is 'n egte berou oor sonde en die gevolge daarvan. Dit is 'n diepe berou oor die hartseer wat aan ander gedoen is." Wanneer 'n persoon so 'n egte berou het, kom depressie en gedagtes aan selfmoord voor. Ondersteuning, liefde en voorbidding deur Christenvriende en die pastor is uiters noodsaaklik. Om iets van die pyn van 'n mishandelde kind te ervaar, vra ure van praat en intense luister na die mishandelde. "It may require reading the stories of other victims, or talking to a therapist about the ongoing effects of victimization" (Heggen 1989:124).

Die pastor moet daarteen waak om die kind se storie in twyfel te trek. Volwassenes glo dikwels dat kinders stories oor mishandeling opmaak. Volwassenes se skeptisisme word dikwels bevestig deur kinders wat uiteenlopende stories vertel. Ek onderskryf Ritter (1995:102) se siening: Kinders jok nie oor mishandeling nie! As hulle jok, is dit om die oortreder te beskerm.

Daar word die verhaal vertel van 'n ouma wat steeds wonder hoekom God nie haar gebede op agtjarige ouderdom verhoor het nie. Die ouma se gebede was dat die misbruik moes stop. "A key point of what is being taught the children is that if someone does something to them and they are told not to tell anyone, then that is what should be told" (Ritter 1995:102). Kinders moet weet dat "...the cycle of silence and denial must be broken" (Ritter 1995:104).

- **Restituisie of vergoeding en herstel**

In der waarheid kan niks teruggegee word aan 'n kind wat mishandel is nie. Hoe vergoed 'n mens byvoorbeeld 'n dogter wat seksueel deur haar vader misbruik is? Tog kan sekere handeling en geskenke met simboliese waarde, iets van herstel kommunikeer. So kan, volgens Heggen (1989:125), 'n pa of ma wat hul kinders mishandel het, gevra word om 'n donasie aan 'n organisasie wat met mishandelde kinders werk, te gee. "One woman asked her father to pay for the cost of cosmetic surgery so she could have the scars of repeated suicide attempts removed from her wrists" (Heggen 1989:125). 'n Jong man wat sy suster mishandel het, is versoek om elke dag 'n uur saam met haar fiets te ry of boek te lees.

- **Vergifnis**

Om te vergewe, is nie om te vergeet nie. 'n Dogter wat seksueel mishandel is, kan nie op 'n dag net vergewe en verder ontken dat daar ooit iets met haar gebeur het nie.

She cannot understand and rejoice in who she is today if she does not recall the journey which has brought her here. Her experience of God's grace is limited if she forgets important pieces of her life (Heggen 1989:126).

'n Mishandelde kind het 'n groot worsteling met God in hierdie proses van vergifnis. Vrae wat dikwels gevra word, is: "Waar was God toe dit gebeur het en hoekom het Hy dit toegelaat?" asook: "Hoe kon iemand wat sê hy is 'n kind van God en veronderstel is om my lief te hê, my misbruik?"

Augsburger (1981:52) sê dit so treffend: "When forgiveness denies that there is anger, acts as if it never happened, smiles as though it never hurts, fakes as though it is all forgotten...it is not forgiveness. It's a magical fantasy."

Om te vergewe, is nie om te sê: “Dis alles reg, ek weet jy het dit nie bedoel nie! of: “Ek weet jy het ook ‘n rowwe kinderlewe gehad en jy kon jou nie beheer nie.” “It may be forgivable, it is never excusable” (Heggen 1989:127).

Om te vergewe, beteken nie om ‘n geestelike sousie oor mishandeling te gooi nie. “Dit is nie belangrik wat die mishandeling aan my gedoen het nie, ek het hom/haar lankal vergewe en aan Jesus, wat regverdig oordeel, oorgegee. Help my liefers nou om my tweede egskeiding te hanteer.” Te veel kinders wat mishandel is, ontken hulle gevoelens, blameer hulself vir wat gebeur het en gee voor dat dit nie so erg was nie. “While this provides a temporary way of dealing with the emotional pain, it is not forgiveness” (Heggen 1989:128).

Pastors kan ook maklik in die slaggetrap van sewentig maal sewe keer vergewe, of die ander wang draai. Dit is ‘n soort passiewe, jammer-ek-leef houding en verander niks aan die mishandeling nie. Vergifnis beteken nie dat alle persone nou skielik vertrou word nie. Vertroue en vergifnis is twee verskillende prosesse in die heelwording. Dit kan maklik gebeur dat ‘n pastor vir ‘n kind sê dat indien hy nie sy ouers vertrou nie, hy hulle nog nie vergewe het nie (Heggen 1989:128). Ritter (1995:101) sê dat predikante so gou as moontlik met vergifnis wil omgaan, sodat die saak van kindermishandeling vergeet kan word. “But forgiveness is a process and not just a momentary event. Sometimes the process spans a lifetime.” Vinnige vergifnis is goedkoop genade!

Die Nuwe Testamentiese woord vir vergifnis, is *afhiemi*. “Aphiemi has the connotation of sins sent away, divine punishment remitted, and harmony between God and the sinner restored” (Heggen 1989:129). Vergifnis word deur berou en aanvaarding van Jesus Christus se dood en opstanding bereik. Jesus het die nuwe lewe moontlik gemaak, daarom is vergifnis die pad van heel word. “Forgiveness is a process which allows the victim to let go of the intense emotional pain associated with her abuse and replace it with inner resolution and peace” (Heggen 1989:129–130).

Selfblamering is ook 'n belangrike aspek van kindermishandeling. Kinders ervaar dit dikwels dat dit hulle skuld is. "Ek was stout en verdien dit" en "Ek was die oorsaak, ek het hom uitgelok en kon nie nee sê of weghardloop nie." Fortune (1983:209) beskryf dit so:

I will no longer allow this experience to dominate my life.
I will not let it continue to make me feel bad about myself.
I will not let it limit my ability to love and thrust others in
my life. I will not let my memory of the experience to
continue to victimize and control me.

Vergifnis moet dus selfvergifnis insluit. "When the victim has given up self-blame and personal guilt for the abuse, she may be ready to feel the full depth of her anger, her hurt, her terror" (Heggen 1989:130). Woede, verontwaardiging en wanhoop is van die wisselende emosies in die proses van selfvergifnis. "The deeper the pain, the more often the victim will need to tell her story" (Heggen 1989:131). Vergifnis is die behoefte om te onthou en nie om te vergeet nie.

Van toepassing is die gedig van Elisabeth Gingrich, soos opgeteken in Heggen (1989:131):

A Spiraling Process

From darkness and depression
to circles and cycles and
ebbs and flows
of relief and etchings of light
back into darkness and fears and struggles long into the night.
Yet followed by something called grace—which turned
into something resembled “resurrection”
the tombstone s l o w l y was pushed aside
and something within me let go and cried...
But who am I now in the light?
The story rolled out
and the story’s been told
and now more healing waits to unfold
and do you know...for the first time in my life I’m stumped,
at least in this way,
by the word **forgiveness**.
What does it mean?
And just how do I extend it—when I’ve been so deeply hurt?
O teach me, Mother God, about forgiveness
in a spiraling kind of way,
for it strikes me as awesome and deep
and I need time for it
to sit and steep
into my heart
and body
and soul.

Die proses van vergifnis is inderdaad 'n *spiraalbeweging*. Woede en pyn word hanteer, dan kom vergifnis en mettertyd heling en vryheid. So word die mishandeling nie 'n onbeheerbare golf van verskrikking wat enige tyd oor die persoon kan slaan nie. Om die mishandeling in die "overall journey of life" (Heggen 1989:132) te integreer, is 'n belangrike stap in die vergewensproses. "I knew I was starting to forgive my father when I was able to see myself as more than a victim of sexual abuse, and my father as more than a sex offender" (Heggen 1989:132).

- **Versoening**

Die proses het met berou begin, toe volg herstel/vergoeding, vergifnis en toe versoening. Dit is die doel van terapie om binne die raamwerk van die Koninkryk, versoening te bereik. Verhoudinge word herstel en 'n nuwe pad van geluk en vrede kan gestap word. "In letting go, the abuse is robbed of its power to be an ongoing source of pain, despair and frustration" (Heggen 1989:134). Versoening bly 'n moeilike tema as dit by gelowiges en gemeentelede kom. Dikwels is die oortreder 'n gelowige pa! Dit is egter 'n feit dat kindermishandeling onder gemeentelede voorkom. "It is true that sexual abusers are members of congregations" (Ritter 1995:102).

3.8.2 Die kind teologies-eties beskou

Kinders is die resultaat van God se handewerk (Psalm 139). Elkeen van hulle is uniek, waardevol, en 'n beeldraer. Jesus het die belangrike plek van die kind kom beklemtoon (Matteus 18:1–14 en Markus 10:13–16).

Die kind was vir Jesus baie belangrik, omdat die kind ondergeskik in die samelewing was (Du Plessis 1989:23). Die kind het eintlik geen posisie of enige mag gehad nie en ongelukkig is hierdie posisie in die kerk voortgesit. Vandag nog is die kind iemand wat net gesien en nie gehoor moet word nie. Du Plessis (1989:23) gee 'n uiteensetting van die kerngedeeltes in die sinoptiese evangelies om meer insig oor die posisie van die kind te verkry. Die gedeeltes is Matteus 18:1–5; Markus 9:33–37; Markus 10:13–16; Lukas 9:46–48; Matteus 19:13–15 en Lukas 18:15–17.

Daar kom telkens sleutelwoorde in hierdie gedeeltes voor wat die aandag trek. Die aanhalings kom uit die Nuwe Afrikaanse Vertaling (NAV 1983) en met my eie kursivering:

- Matteus 18:4 “Wie homself *gering ag soos hierdie kindjie*, hy is die belangrikste in die koninkryk van die hemel.”
- Markus 9:37 “Elkeen wat so ‘n *kindjie in my Naam ontvang, ontvang My*; en elkeen wat My ontvang, ontvang nie net vir My nie, maar ook vir Hom wat My gestuur het.”
- Markus 10:14–15 “Laat die kindertjies na My toe kom en moet hulle nie verhinder nie, want die *Koninkryk van God is juis vir mense soos hulle*. Dit verseker Ek julle: Wie die koninkryk van God nie soos ‘n kindjie ontvang nie, sal daar nooit ingaan nie.”

Iets van kindwees is so belangrik, dat dit toelating verleen tot God se koninkryk (Du Plessis 1989:23). Wat sou dit wees?

- In Markus 9:33–37 vind daar ‘n stryery onder die dissipels plaas oor wie die belangrikste is (Strange 1996:53). Die belangrikste persoon sou tog ‘n sekere mag en status hê. Jesus verduidelik die belangrikste posisie met ‘n kind as voorbeeld en keer so die gangbare opvatting, dat ‘n hoër rang meer status beteken, onderstebo (Du Plessis 1989:24). Volgens die manier waarop God sake vanuit die koninkryksperspektief beoordeel, beklee Hy ‘n laer posisie met hoër status. Iemand wat homself gerig ag, soos hierdie kindjie gering is (Matteus 18:4), verstaan wat dit is om nie belangrik te wees nie. ‘n Kind se plek in die sosiale rangorde is laag, gering en klein, maar God gee daaraan ‘n hoë status. Op hierdie wyse word ‘n nuwe waardestelsel vir die dissipels verduidelik (Du Plessis 1989:24). Die dissipels se waardes moet verander, alvorens hulle iets van God se koninkryk sal verstaan.

Du Plessis (1989:24) merk tereg op dat die begrippe *rang* en *status*, 'n derde begrip na vore bring, naamlik *mag*. Binne die bestaande waardestelsel beteken 'n hoër rang en status, meer mag. Wanneer Jesus dan 'n nuwe waardestelsel voorhou, beteken status die vermoë om sonder die uitoefening van mag, op te tree.

Die optrede van die dissipels word nie meer vanuit 'n posisie van mag bepaal nie, maar van magteloosheid. Die toets vir die nuwe waardestelsel blyk uit die manier waarop kinders, wat die laagste op die sosiale leer staan, aanvaar word. 'n Kind se magteloosheid mag nie teen hom tel nie, maar moet die status van 'n invloedryke posisie in die samelewing hê (Du Plessis 1989:24; Strange 1996:48).

- In Markus 10:13–16 het vroue hulle kinders na Jesus toe gebring sodat Hy hulle moes seën. In Matteus 18:1–5 gebruik Jesus die kind as voorbeeld om te verduidelik wie die belangrikste in die Koninkryk is. Malina, Joubert & Van der Watt (1995:72) vat die verandering in rolle so saam: "Kinders word dus tekenend van die feit dat rolle binne die Koninkryk van God heeltemal omgeruil het. Hierbinne word ware grootheid nie langer aan geslagsrolle, sosiale status of ouderdom gekoppel nie, maar wel aan dienslewering en nederigheid.

Verder gee Markus 10:13–16 'n definitiewe rangorde. Dis die *ouers* wat die kinders na Jesus toe bring om deur Hom geseën te word. Die *dissipels* hanteer weer die ouers en probeer hulle verhinder om die kindertjies na Jesus toe te bring. *Jesus* is weer die een wat met die dissipels handel. Dis net die kinders wat met niemand handel nie (Du Plessis 1989:25). Dis asof hierdie gedeelte iets wil sê van die "hopelose" situasie van die kind. Die kind is die een met wie dinge buite sy beheer gebeur (Du Plessis 1989:25). In hierdie gedeelte is Jesus die enigste een met algehele beheer. Die Here het die finale beheer oor elke mens se lewe. Wie dit nie aanvaar nie, sal nooit die vrug van God se koninkryk ondervind nie.

Die kind word binne die sosiale- en magstrukture as 'n randfiguur beskou. Soos talle randfigure in Jesus se tyd, naamlik die tollenaars, vroue, armes, siekes, melaatses en prostitute, deel die kind in die onbelangrike posisie van die godsdienstige gemeenskap.

Hulle onbelangrikheid maak hulle by Jesus wel baie belangrik (Strange 1996:51). Onder die groep onbelangrikes, beklee die kind in Jesus se oë, 'n baie belangrike plek. "Die kind word tot 'n voorbeeld en 'n toetssteen voorgehou vir toetreding tot die koninkryk op 'n manier wat nie met die ander groepe gebeur nie" (Du Plessis 1989:26). Vir Jesus is die verhouding pa-kind, 'n analogie vir die verhouding, gelowige-Vader. Binne 'n gesonde ouer-kind verhouding, kom sekuriteit, liefde, aanvaarding en beskerming na vore. Binne die gesin word die primêre emosionele en materiële ondersteuning gegee. Tehan (1987:235) stel dit op 'n treffende wyse: "Parents were also instructed to provide a broad, nurturing, comfortable environment in which children could grow into well-adjusted adults."

Die blote bestaan van 'n kind, maak hom belangrik. Die kind hoef geen teenprestasie of posisie te bereik nie. Saam met al die ander randfigure, staan hulle as gelykes voor God. Vir God is elke kind belangrik. Daar is nie meer sprake van 'n oneweredige verspreiding van 'n godsdienstige status voor God nie.

Volgens Du Plessis (1989:28) kan die volgende gevolgtrekkings oor die rol en plek van die kind gemaak word:

- In God se koninkryk neem die kind *'n spesiale plek in*.
- Die kind as randfiguur word aan diegene wat mag en beheer het, toevertrou. Die manier waarop kinders deur diegene in beheer van die gesin, in die samelewing en die kerk aanvaar en hanteer word, weerspieël die volwassene se verhouding met God. *Die kind is dus 'n maatstaf*.
- Die kind is ook 'n *voorbeeld*. In die kind se verhouding tot die grootmens, word hy 'n voorbeeld van 'n persoon wat nie deur mag en status gedra word nie. 'n Kind word in sy verhouding met die volwassene, 'n voorbeeld van hoe 'n mens in sy verhouding met God staan.

- Die kind word ook 'n *simbool* vir almal wat gering, klein en onbenullig in die samelewing is.
- Die pa-kind verhouding is 'n analogie van die verhouding tussen God en gelowige. Die klem val op die liefde, sekuriteit, omgee en versorging wat die kind uit so 'n verhouding ontvang.
- By God is almal gelyk en 'n kind ontvang die Heilige Gees net so volledig soos 'n volwassene. Kinders het 'n unieke selfstandige bydrae om te lewer, daarom kan 'n volwassene ook van 'n kind leer.

Dit gaan dus nie in hierdie gedeeltes oor kinders wat maklik glo en aanvaar nie. Kinders is nie naïwe, geringe skepseltjies wat nie vrae vra nie. Verder is die kind ook nie die toonbeeld van onskuld en eenvoud nie. *Die kind is 'n voorbeeld en 'n simbool vir die volwassene, omdat hy so weerloos, magteloos en afhanklik is, in sy verhouding tot volwassenes* (Du Plessis 1989:29).

Die welstand van kinders was nog altyd 'n bron van kommer. Strange (1996:34) is ook van mening dat kinders van die vroegste tye af swaar gekry het: "If we choose to look at the dark side of the treatment of children in the ancient world, it is indeed a miserable picture of neglect and abuse which we see."

'n Kind, wat op enige wyse mishandel word, se posisie word geminag. Die persoon met mag, misbruik sy posisie en weerspieël die volwassene se verhouding met die Vader. Die mishandelde kind bevestig dat die kind as 'n wese sonder mag, status en betekenis gesien word. Liefde, sekuriteit, omgee en versorging is nie deel van so 'n verhouding nie.

Heyns (1981:131) wys op verskillende dwalinge ten op sigte van die mens se lewe saam met sy medemens. Daar is die onverskillige "*verby leef*" asof die verhouding tot mekaar nie in Gods beskikking en opdrag rus nie." Dit kan ook 'n meerderwaardige *aflewe* na my naaste wees. My medemens is nie daar om deur my gebruik te word nie. Hy is ook nie deel van my roerende eiendom nie.

Daar kan ook 'n minderwaardige *oplewe* na my medemens ' vergoddeliking van die medemens, is strydig met God se wil. " Die mens se lewe saam met sy medemens is bestem om 'n weerspieëling van sy lewe saam met God te wees. Wat God vir my is, moet ek vir my medemens wees" (Heyns 1981:131). Dit wat God vir my wys, is sy intense liefde (1 Johannes 4:7) Wie vir God met sy hele wese en bestaan liefhet, sal ook homself en sy naaste op die regte wyse liefhê.

Ek sien die voorafgaande oor die medemens net nog meer geïntensiveer binne die gesin. Dit is die naaste wat iemand anders, hetsy man, vrou of kind aan mekaar kom.

- **Kindermishandeling teologies-eties beskou**

Monfalcone (1980:17) begin sy boek *Coping with abuse in the family* op 'n baie treffende wyse:

Abuse? In the Christian family? You've got to be kidding?
No, family abuse is no kidding matter. Abuse does happen in the Christian family. The whole scale from subtle, socially acceptable neglect to extremely violent mistreatment happens in Christian families.

Ek onderskryf hierdie uitspraak en het die afgelope tien jaar bevestiging daarvoor in gemeentelike verband ervaar. "It is true that sexual abusers are members of congregations" (Ritter 1995:102). Dit is so dat gelowige mense ook kinders mishandel. Dit is interessant om te sien watter perspepsies gelowiges vanuit die Bybel handhaaf. Heggen (1989:83) beskryf die volgende ses geloofsoortuigings:

- Dit was God se bedoeling dat die *man moet domineer* en dat vrouens en kinders onderdanig moet wees. Genesis 2 is 'n gesogte gedeelte, want die man is eerste gemaak en die vrou is uit hom gemaak. In Eksodus 20:17 en Deuteronomium 5:21 word vrouens en kinders as besittings van die man genoem. 'n Man kon sy dogter, as sy besitting, verkoop, net so enige ander artikel wat hy besit het. Hierdie patriargale patroon het in vele gesinne kindermishandeling gelegitimeer.

“It is this *control-over* component of patriarchy which makes it vulnerable to violence and abuse, not just against women and children but also against the earth and its resources” (Heggen 1989:85).

- Vanweë die vrou se rol met die sondeval, is sy, wat moraliteit betref, *aan die man ondergeskik*. ‘n Vrou sou, volgens hierdie geloofsuiting, geestelik swakker as die man en moreel gebrekkig wees. “Because of this, woman should submit to man, who is more capable of making valid moral decisions” (Heggen 1989:89). Hierdie siening degradeer die vrou tot ‘n passiewe, afhanklike en besluitlose wese met ‘n lae selfbeeld. Heggen (1989:89) is in haar ondersoek van mening, dat dit juis daartoe bydra dat mans hul vrouens en kinders mishandel.

People with low self-esteem cannot confront offensive behavior in others. Mothers with low self-esteem cannot effectively guard against abusive fathers (Heggen 1989:90).

- Kinders is inherent boos en hulle wil moet gebreek word. Hulle is ook die eiendom van die ouers. Die wil-breek-proses word dikwels deur fisiese straf gedoen. Ouers het in hul eie ouerhuise geleer dat kinders nie aan ouers ongehoorsaam mag wees en hulle teen die ouers verset nie—dan sal hulle dit ook nooit teenoor God doen nie. “Christian tradition has reinforced the belief that violence is an acceptable way to teach and enforce obedience” (Heggen 1989:92). Kinders kry dikwels ‘n pak slae, as enige vorm van opstandigheid en ongehoorsaamheid voorkom. Dit is een van die redes waarom kinders uit so ‘n ouerhuis, ongewenste gedrag van die ouer (soos fisiese mishandeling) aanvaar.

Straf en dissipline word so maklik verwar. Dissipline word afgelei van 'n woord wat onderrig beteken. Kinders word onderrig om hul grense te ken, om ander persone lief te hê en te respekteer. Straf aan die ander kant beteken om ‘n daad of optrede te penaliseer deur seer te maak (Monfalcone 1980:70–71).

- *'n Huwelik moet ten alle koste bewaar word.* Dit gebeur so dikwels dat gesinslede in gesinne met mishandeling en geweld, deur kerke en predikante daaraan herinner word hoe belangrik die huwelik as Goddelike instelling is. Dit maak nie saak wat die omstandighede is nie, dit is God se wil dat die gesin behoue bly. Die egpaar word dikwels daarop gewys dat hulle belowe het om tot die dood toe bymekaar te bly en God verwag van gesinne om by mekaar te bly.
- Dit is *'n Christelike deug om te ly.* In die Christelike tradisie het lyding 'n spesiale plek ingeneem. Baie mense sien die kruis en die lyding van Christus as 'n navolgenswaardige pad en marteling met die dood as uiteinde, span as't ware die kroon op lyding.
- Christene moet diegene wat teen hulle sondig, vrylik vergewe. Dit word so maklik aan mense verkondig. Vergewe net en jou eie gesondwordproses sal bespoedig word en jy sal vrede ervaar. Vergifnis word as die basiese waarde voorgehou en indien jy nie iemand onmiddellik vergewe nie, het jy gefaal. Die vrees dat God jou ook nie sal vergewe nie, ontstaan.

Skielik en gedwonge vergifnis, maak dit egter vir die mishandelde, net moeiliker om oor die mishandeling te praat en dit kan weer tot mishandeling in die toekoms aanleiding gee.

- *Die hoë egskeidingsyfer dra ook by tot kindermishandeling.* Met die hoë egskeidingsyfer in ons land, raak seuns toenemend in hegte verhoudinge met hul ma's betrokke. Volgens Kempe & Kempe (1984:68) word seuns die bron van vertroeteling en nabyheid vir die verlies wat die moeder ervaar. 'n Te hegte moeder-seun- verhouding kan so ontstaan, met gevolglike seksuele mishandeling.